

ROVARTANI LAPOK

HAVI FOLYÓIRAT

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HASZNOS ÉS KÁRTÉKONY ROVAROKRA

XX. KÖTET. 1913 NOVEMBER—DECZEMBER 11—12. FÜZET.

A British Museum fémdarázsai.

Irta: MOCSÁRY SÁNDOR.¹

Ez év tavaszán a British Museum igazgatósága Londonban, G. MEADE-WALDO asszisztens útján azt a kérdést intézte hozzám, hogy nem volnék-e hajlandó a múzeum külföldi Chrysididáinak a meghatározására? Én e szokatlan nagy megtiszteltetést örömmel fogadtam, mert hiszen tudvalevőleg a British Museum állatait hármias lakattal őrzik és abból eddig még nem igen adtak ki példányokat, még a speziálistáknak sem tanulmányi célra.

A gyűjtemény megérkezvén az 210 fajhoz tartozó 460 darabot, legnagyobbbrészt exotikus állatokat foglalt magában, melyek között 44 új fajt találtam.

A meghatározásokat elvégezvén s minden egyes példány nevét aláírva, a gyűjteményt nem régen haza is küldöttem.

Fenti anyag feldolgozása alkalmával meghatároztam a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményének még név nélküli fajait, melyek között 41 új faj volt s a nálam levő fokföldi fémdarázsok között is két új faj akadván, a három gyűjteményből összesen 87 új fajt írtam le, melyeknek leírása a Nemzeti Múzeum annáleseiben fog megjelenni.

Ha most szemlét tartunk az általam ismert nagyobb fémdarázs-gyűjtemények fölött, úgy kitűnik, hogy a belgáknak és müncheni múzeumnak mintegy 300—300, a bécsinek és a SAUSSURE-gyűjteménynek Genfben 350—350, a berlini és párizsi múzeumoknak s valószínűleg a British Museum-nak is mintegy 400—400 faj fémdarázsa van, mert ez utóbbinak európai fajait nem láttam. Ezekkel szemben nekünk 855 jól meghatározott fajunk és 99 varietásunk van 7124 példányban. Tehát mégegyszer annyival több mint akár a berlini, párizsi vagy londoni múzeumoknak. Ha tekintetbe vesszük, hogy eddig mintegy 1600 fajt írtak le, a melyek közül azonban mintegy

¹ Előadta szerző a Magyar Entomológiai Társaságnak 1913 október hó 18-án tartott ülésén.

200 synonym és varietás, akkor láthatjuk, hogy gyűjteményünkben a leírt fajoknak majdnem kétharmada képviselve van. Gyűjteményünk becsét nagyban emeli az a körülmény is, hogy a legritkább fajokból is számos példányunk van, továbbá, hogy az általam leírt 625 fajból gyűjteményünkben mintegy 400 fajnak van meg a tipikus példánya.

Ha most tekintetbe vesszük, hogy a fémdarázsok parazita életmódjuknál fogva többnyire ritka állatok, melyeknek nagy része csak egyes példányokban ismeretes, úgy bátran mondhatjuk, hogy az említett múzeumoknak még 50 év múlva sem lesz olyan gyűjteménye mint a milyen nekünk már van s hogy a Nemzeti Múzeum fémdarászgyűjteménye a legnagyobb, a legszebb e Földön, melyre méltán büszkék lehetünk.

Adatok Magyarország lepkefaunájához.

(*Beiträge zur Lepidopterenfauna Ungarns*).

Irta: BÁRÓ N. CH. ROTHSCHILD (London).

VI.¹

Alábbiakban néhány általam Cséhtelek és Peszér vidékén gyűjtött lepkéről kívánok egyet-mást közzétenni. Az öt *Pyrallida* kivétel nélkül Magyarország faunájára új. Az új *Phycida* leírását REBEL tanár úr Bécsben volt szíves elvállalni.

Im Nachstehenden gebe ich einige von mir selbst gemachte Lepidopterenfunde aus Cséhtelek und Peszér bekannt. Die 5 *Pyralliden* sind sämtlich neu für die Fauna Ungarns. Die Beschreibung der neuen *Phycidee* hat Herr Prof. REBEL (Wien) freundlichst übernommen.

Noctuidae.

1. *Mamestra cavernosa* Ev.

Ennek a Magyarországon is nagyon ritka fajnak egy friss példányát 1913. évi augusztus 4-én fogtam Cséhteleken.

Ein frisches Stück dieser auch in Ungarn sehr seltenen Art fing ich am 4. August 1913 in Cséhtelek.

¹ Az előző öt közlemény a Rovartani Lapok következő köteteiben jelent meg:

1. XVI, 1909, p. 130—148; 2. XVIII, 1911, p. 36—43; 3. XIX, 1912, p. 21—29; 4. XIX, 1912, p. 167—180; 5. XX, 1913, p. 66—91.

¹ Die fünf vorangegangenen Beiträge sind in folgenden Bänden der Rovartani Lapok erschienen:

2. *Zanclognatha tenuialis* RBL.

1913. évi július 17–22-ig Cséhteleken nagy példányait (♂♀, az elülső szárnyak hossza 14 mm.) gyűjtöttem. Szlavónián kívül Magyarországról még ismeretlen volt.

Vom 17–22 Juli 1913 in Cséhteleken in sehr grossen Stücken (♂♀, 14 mm. Vorderflügelänge) erbeutet. Bisher ausser Slavonien in Ungarn nicht gefunden.

Geometridae.

3. *Boarmia Viertlii* BHTSCH.

Cséhteleken 1913. évi július 3-án egy ♂.

Am 3. Juli 1913 bei Cséhteleken ein ♂.

Pyralidae.

4. *Crambus selasellus* HB.

Peszéren és a bihari síkság négy helyén gyűjtöttem az 1911. és 1912. év augusztusában.

In Peszér und an vier Lokalitäten der Bihar-Tiefebene im August 1911 und 1912 erbeutet.

5. *Crambus uliginosellus* Z.

Egy példányát gyűjtöttem 1912. évi augusztus hó 18-án Peszéren.

Ein Exemplar am 18. August 1912 bei Peszér gefangen.

6. *Hypsotropa Wertheimsteini* REBEL, n. sp. ♂

A *H. limbella* Z.-hez közel álló, de az élesen hegyes (*limbella*-nál tompa) és a középső és a hónaljútó-ér közt vörösesbarna színeződésű elülső szárnyak sokkal rézsútósabb szégye miatt könnyen megkülönböztethető.

A csápok és tapogatók alakja és színeződése olyan mint a *H. limbella*-é. Az előbbieket halvány sárgák, a lapított csápostor ízeinek vége gyengén bütykösen megvastagodott. A kardalakú hosszú tapogatók belül okersárgák, kívül pedig a középső

Der *H. limbella* Z. zunächst stehend, sogleich aber durch die scharfe (bei *limbella* stumpfe) Spitze und den viel schrägeren Saum der zwischen den Median- und Cubitalästen rötlichbraun gefärbten Vorderflügel zu unterscheiden.

Fühler und Palpen wie bei *H. limbella* geformt und gefärbt. Erstere sind bleichgelb mit schwach knotig verdickten Gliederenden der depressen Geissel. Die langen säbelförmigen Palpen sind innen ockergelblich, aussen von der Hälfte des Mittelgliedes ab bis zur

íz közepétől az utolsó íz hegyéig feketék. A homlok szőrözete kissé vörösesen tarkázott.

A test és a lábak a *H. limbella*-éihez viszonyítva nem mutatnak különbséget (a typuson különben kissé olajosak).

Az elülső szárnyak karcúbak, sokkal élesebb hegygyel és rézsütosabb, majdnem egyenesen lefutó szegélylyel. Alapszínük halvány okersárga, az elülső szegély hosszában egyes vöröses és sötétszürke pikkelyekkel. A szürke behintésű középső- és hónaljér ágai közötti közterek vörösesek, úgy hogy a felület az elülső szegélyig és a belső szegély csíktalan világosabbnak tűnik fel. A harántér alsó részén és az A_2 ér felerészén (a belső szegély fölött) egy-egy feketés pont van. A szárnyesücs is (mint némelykor a *limbella*-nál) feketésszürke, de az okersárgás rojtok színe nem annyira elkülönült a szárnyakétól mint a *limbella*-nál. A rojt közepén sötét beporzású vonal vonul végig.

A barnás-szürke hátsó szárnyak alakja és színe olyan mint a *H. limbella*-é.

Az elülső szárnyak alul erősen barnások, elülső szegélyük a közepétől a csücsig keskenyen halványsárga.

Az elülső szárny hossza 10 mm., kifeszítve 20 mm.

Egy 1911. évi július 9-én Cséhteleken (Bihar vm.) gyűjtött ♂ példány BÁRÓ N. CH. ROTŰ-

Spitze des Endgliedes schwarz. Die Behaarung der Stirn zeigt eine rötliche Einmischung.

Auch Körper und Beine zeigen keinen Unterschied gegen jene von *H. limbella* (und sind bei der vorliegenden Type etwas verölt).

Vorderflügel gestreckter, mit viel schärferer Spitze und schrägerem, fast gerade verlaufendem Saum. Ihre Grundfarbe ist bleich ockergelb, längs des Vorderrandes liegen einzelne rötliche und dunkelgraue Schuppen. Die Zwischenräume zwischen den grau bestäubten Median- und Cubitalästen sind rötlich ausgefüllt, so dass der Raum bis zum Vorderrand und der Innenrand striemartig lichter erscheint. Am unteren Teil der Querader und bei der Hälfte der Ader A_2 (oberhalb des Innenrandes) liegt je ein feiner schwärzlicher Punkt. Auch die Flügelspitze ist (wie zuweilen bei *limbella*) schwärzlichgrau ausgefüllt, die Färbung der ockergelblichen Fransen steht jedoch durchaus nicht in so scharfem Kontrast gegen jene der Flügelfläche wie bei *limbella*. Die Fransen führen durch ihre Mitte eine dunkle Staublinie.

Die bräunlichgrauen Hinterflügel wie bei *H. limbella* geformt und gefärbt.

Die Unterseite der Vorderflügel stark bräunlich verdunkelt mit schmalem hellgelben Vorderrand von $\frac{1}{2}$ bis zur Spitze.

Vorderflügelänge 10 mm., Expansion 20 mm.

Ein ♂ von Cséhtelek (Comitat Bihar) am 9. Juli 1911 erbeutet in der Sammlung von BARON N. CHAR-

SCHILD gyűjteményében van, kinek kívánságára az állatot WERTHEIMSTEIN SAROLTA kisaszszony tiszteletére neveztem el. Egy másik példányt (♂) ugyanarról a gyűjtési napról a cs. kir. udvari természetrajzi múzeumnak volt szíves adományozni.

Az új faj elülső szárnyai elülső szegélyének csíkolttsága folytán az amurvidéki

H. unipunctella RAG.-hoz is némileg hasonló, utóbbinak elülső szárnyai azonban még karesűbbak, belső szegélyükön pont nélkül, azonkívül színe egészen más barna.

Hypsotropa Wertheimsteini
REBEL, ♂

LES ROTHSCHILD und auf dessen Wunsch nach Fräulein CHARLOTTE VON WERTHEIMSTEIN benannt. Ein weiteres Stück (♂) von gleichem Fangdatum wurde dem k. k. Naturhistorischen Hofmuseum freundlichst gewidmet.

Die neue Art hat durch die hell hervortretende Vorderstränge der

Vorderflügel auch einige Ähnlichkeit mit *H. unipunctella* RAG. aus dem Amurgebiet, welche aber noch viel gestrecktere Vorderflügel, ohne Innenrandspunkt und von ganz verschiedener bräunlicher Färbung besitzt.

7. *Homoeosoma cretacea* ROESSL.

Cséhtelegen és a bihari síkságon 1912. és 1913. júliusában gyűjtve.

In Cséhteleg und der Bihar-Tiefebene im Juli 1912 und 1913 erbeutet.

8. *Salebria fumella* EV.

Többször találtam Cséhtelegen július közepétől augusztus elejéig.

Mehrfach in Cséhteleg von Mitte Juli bis anfangs August gefunden.

Új Gelechiida Magyarországból.

(Eine neue Gelechiidae aus Ungarn).

Irta: DR. H. REBEL.

Lita Puzsiczkyi REBEL, n. sp. (♀).

A fej, a tor és a tapogatók középső íze sárgás-szürkésfehér, az utolsó íz fekete, fehéres tinnel a tövén és fehér csücskal. A középső íz gyéribben pikke-

Kopf, Thorax und Mittelglied der Palpen sind gelblich weissgrau, das Endglied schwarz mit weisslicher Aufhellung an der Basis und weisser Spitze. Das Mittelglied zeigt

lyezett, a pikkelyek hosszirányban barázdások, az utolsó íz époly hosszú mint a középső íz. A csápok fehérek, sötétszürke gyűrűkkel. A lábak fehéres-szürkék, a lábszárak és lábfejek külső oldalukon sötét folttal. A rendes alakú potroh szürkés-fehér, hasoldala tiszta fehér, sárgás farvéggel.

A szárnyak erősen megnyultak. Az elülső szárnyak olaj-szürkék teljesen elmosódott rajzolattal, melyet rozsdabarnás tünet a belső szegély mentén, egy ezzel összefüggő rozsdab-

eine lockere, mit einer Längsfurche versehene Beschuppung, das Endglied ist ebenso lang als das Mittellglied. Die Fühler sind weiss, dunkelgrau geringt. Die Beine weissgrau, Schienen und Tarsen auf der Aussenseite dunkel gefleckt. Der Hinterleib von gewöhnlicher Form ist weissgrau, auf der Bauchseite rein weiss, mit gelblicher Afterspitze.

Die Flügel sind sehr gestreckt. Vorderflügel olivengrau mit sehr undeutlicher (verwaschener) Zeichnung, welche aus einer rostbräunlichen Einmischung längs des Innenrandes, einer damit zusammen-

Lita Pazsiczkyi REBEL, ♀.

színű rézsútos csik az első harmadban és egy feketés folt az elülső szegély második harmadában képez. A szárnyesúcs rozsdabarna és feketés pikkelyektől tarkázott. A rojt szürke, középen nem éles barna elválasztóvonallal. A hátsó szárnyak sötétszürkék világosabb rojttal.

Az elülső szárnyak alul sötétszürkék, a hátsó szárnyak-é fehéresen halványított. A rojtok világos szürkék. Az elülső szárny hossza 7 mm., kifeszítve 14 mm.

Az egyetlen példányt (♀, a

hängenden rostfarbigen Schrägbinde bei $\frac{1}{3}$ und einem schwärzlichen Vorderrandfleck bei $\frac{2}{3}$ besteht. Die Flügelspitze ist mit rostbräunlichen und schwärzlichen Schuppen gemischt. Die Fransen sind grau und zeigen eine undeutliche braune Teilungslinie durch ihre Mitte. Die Hinterflügel sind dunkelgrau mit helleren Fransen.

Die Unterseite der Vorderflügel ist dunkelgrau, jene der Hinterflügel weisslich aufgehellt. Fransen hellgrau. Vorderflügel 7 mm., Expansion 14 mm.

Ein einzelnes, ganz frisches Stück

bécsi múzeumban) 1912. évi augusztus 4-én Trenesénben gyűjtötte DR. PAZSICZKY JENŐ. kiről a fajt ehneveztem.

Ez az új faj a *L. Strelitzella* HS.-hez közelálló. ettől azonban az elülső szárnyak pontrajzolatának hiánya folytán könnyen megkülönböztethető.

(♀, M. C.) wurde in Trenesén am 4. August 1912 von Herrn DR. EUGEN PAZSICZKY, nach dem die Art benannt sei, erbeutet.

Dieselbe steht der *L. Strelitzella* HS. zunächst, lässt sich aber sofort durch den Mangel der Punktzeichnung auf den Vorderflügeln unterscheiden.

Újabb adatok Magyarország Neuroptera-faunájához.

Irta : DR. PONGRÁCZ SÁNDOR.

A magyar faunakatalógus megjelenése óta oly sok jellemző fajt sikerült hazánk területéről kimutatni, hogy a magyar Neuroptera-fauna képe lényegesen megváltozott. Alábbi jegyzeteimben egyelőre még nem adhatok áttekintő képet faunánkról, hanem csak azokról a legutóbbi időkben tett gyűjtésekről fogok beszámolni, melyek ide vonatkozó ismereteinket annyira meggazdagították. Ebben a fáradságos munkában több lelkes magyar kutatónak, névszerint GAMMEL ALAJOS, DR. SZILÁDY ZOLTÁN, FEKETE GYÖZÖ, DR. PAZSICZKY JENŐ, PILLICH FERENCZ és MALLÁSZ JÓZSEF uraknak van érdeme. Ők szigorúan magyar faunaterületen végezték megfigyeléseiket, míg a külföldi buvárok közül Klapálek és Ulmer feljegyzései hazánkban a szomszédos területek faunájához való viszonyaival is megismertetnek. Enumerációmban ezeket is figyelembe vettem, mert vajmi nehéz volna pl. a Keleti Kárpátoknak, melyeknek elágazásai Galiciában vagy Romániában gyökereznek, faunisztikailag természetes határát megvonni s melyek ezáltal természetesen ezeknek faunáját is részben elsajátították. Sőt a magyar faunaterülethez újabban csatolt tartományok, nevezetesen a dalmát tengerpart és Bosznia faunájára is ki kellett terjeszkednem, noha ezeknek a területeknek faunisztikai viszonyairól egyelőre még igen hízagos ismereteink vannak.

Úgy az itt mint hazánk többi vidékein tett kutatásainkból azonban mindezek dacára mégis kiviláglik a magyar fauna szerföltt gazdag változatossága és az a tény, hogy Magyarország a közép-európai reczésszárnyú-faunának valóságos góczpontját alkotja, melyben az Alpok és egyéb magasabb hegyvidékek állatvilága a síkságok és szikes területekével, emezeké ismét a tenger mellék faunájával találkozik.

A következőkben felsorolt fajok legtöbbszörének termőhelye pontosan ismeretes s csak egy csekély részüknek nem tudjuk közelebbi lelőhelyét, de ezeknek előfordulása is valószínű, vagy pedig külföldi bűvárok említik az irodalomban.¹ A faunából csak két fajt kényszerültem törölni, melyeket SZILÁDY az én tévedésem folytán vett fel a magyar faunába.² Egyikük a *Perla Selysi* PICT., a másik az *Ephemera glaucops* PICT. Noha valószínű, hogy ezek is előbb-utóbb előkerülnek, mostanáig mégsem sikerült őket kimutatni hazánk területéről.

Pseudoneuroptera.

***Troctidae* BURM.**

Atropos inquilina HEYD. — V. Tasnád.

— *fatidica* LINN. — V. Tasnád.

Troctes formicarius HAG. — II. Simontornya (PILICH).

***Psocidae* END.**

Psocus major KOLBE. — V. Predeál.

Amphigerontia contraria REUT. — V. Csikszereda, Detonáta.

— *intermedia* TETT. — IV. Sátoralja-Ujhely, Szomotor.

Elipsocus laticeps KOLBE. — V. Szováta, Farkasd.

Cucilius piceus KOLBE. — I. Budapest.

— *obsoletus* STEPH. — II. Simontornya.

— *perlatus* KOLBE. — V. Predeál.

Stenopsocus stigmaticus IMH. ET LABR. — I. Budapest; Rákospalota (SZILÁDY); V. Szováta, Farkasd.

Philotarsus picicornis F. — IV. Máramaros; V. Pele-Szarvad.

***Embiidae* BURM.**

Embia Savignyi WESTW. — VIII. Zengg.

Haploembia Solieri RAMB. — Novi, Portoré.

¹ BRAUER, Die Neuropteren Europas und insbesondere Oesterreichs. Wien, 1876. — RAMBUR, Histoire naturelle des Insectes Neuropteres. Paris, 1842. — ULMER, Trichoptera. Gen. Insect. Fase. 60. Brüssel, 1907. — KOLBE, Monographie der deutschen Psociden. 1880. — KLAPÁLEK, Bemerkungen über die Trichopteren- und Neuropterenfauna Ungarns. (Természetrizai füzetek. XXII. 1899, p. 429); Beiträge zur Kenntniss der Trichopteren- und Neuropterenfauna von Bosnien und Herzegovina. Wien, 1900; Ein Beitrag zur Kenntnis der Neuropteroidenfauna von Croatien-Slavonien und der Nachbarländer. (Bull. int. Acad. Scienc. Boh. 1906); Zpráva o vysledech cestý do Transsylvanských Alp a Vysokých Tater. (Vestn. Cesk. Akad. Rocnik. XIII.)

² DR. SZILÁDY ZOLTÁN, Magyarországi rovargyűjtésem jegyzéke. II. Neuroptera et Pseudoneuroptera. (Rovartani Lapok. XIX. 1912, p. 53—58.)

Perlidae LEACH.

- Arcynopteryx transsylvanica* KLP. — IV. Keleti Kárpátok: Bosznia: Jezeró-tó, (KLAPÁLEK, STROBL).
- *carpathica* KLP. — Keleti Kárpátok, Chomiak, Barani patak. (DZIEDZIELEWICZ).
- *dovreensis* MORT. — III. Tátra (DZIEDZIELEWICZ).
- Dictyopteryx Mortoni* KLP. — IV. Keleti Kárpátok.
- Dictyopterygella recta* KNY. — III. Tátra, Csorbai-tó.
- *septentrionis* KLP. — III. Tátra.
- Dictyogenus ventralis* KLUG. — VII. Zágráb.
- *Imhoffi* PICT. — VII. Zágráb.
- Perla megacephala* KLP. — III. Közelebbi termőhely nélkül.
- *baeticæ* RAMB. — VI. Mehádia.
- *cephalotes* CURT. — III—IV. Kárpátok.
- *dacica* KLP. — V. Vulkán.
- Chloroperla affinis* PICT. — Vinodol völgye. Zágráb.
- *sudetica* KOLB. — III. Poprád, Trenčsén, (PAZSICZKY, BRANCSIK).
- *venosa* ST. — Ismeretlen termőhely.
- *rivulorum* PICT. — V. Bucsecs.
- Isopteryx serricornis* PICT. — Előfordulása hazánkban kétes.
- *tripunctata* SCOP. — V. Bucsecs. Vulkán.
- *fuscipennis* PICT. — Csepel.
- Capnia vidua* KLP. — IV. Kőrösmező.
- *nigra* PICT. — III. Szalonecza: Nagy-Enyed (SZILÁDY).
- Taeniopteryx seticornis* KLP. — I. Rézbánya (KLAPÁLEK).
- *tristis* KLP. — Herczegovina.
- *Braueri* KLP. — VI. Ulma.
- *Kempnyi* KLP. — Közelebbi termőhely nélkül.
- Nephelopteryx araneoides* KLP. — I. Budapest.
- Rhabdiopteryx hamulata* KLP. — I. Budapest.
- Leuctra cylindrica* DE GEER. — Közelebbi termőhely nélkül.
- *geniculata* STEPH. — Közelebbi termőhely nélkül.
- *nigra* PCT. — III. Poprád.
- *nigra* var. *brachyptera* KLP. — IV. Kőrösmező (CSIKI).
- *Klapáleki* KNY. — V. Retyezát.
- *albida* KNY. — V. Vulkán.
- *Mortoni* KNY. — V. Vöröstoronyi szoros. Bucsecs, Predeál, Petrozsény.
- *cingulata* KNY. — V. Petrozsény (KLAPÁLEK).
- *Handlirschi* KNY. — IV. Tátra, Poprád (KLAPÁLEK).
- *armata* KNY. — III. Poprád (KLAPÁLEK).
- *inermis* KNY. — III. Barlangliget (SZÉPLIGETI): V. Preszáka (CSIKI).

Nemura Picteti KLP. — V. Bucsecs, Vöröstoronyi szoros.

— *triangularis* RIS. — V. Bucsecs.

— *nimborum* RIS. — III. Tátra, Jezero.

— *avicularis* MORT. — III. Szalonecza (FEKETE).

— *marginata* PICT. — V. Vulkán, Retyezát.

Protonemura fumosa RIS. — V. Igenpataka (SZILÁDY).

— *humeralis* PICT. — V. Igenpataka (SZILÁDY).

Ephemeridae LEACH.

Leptophlebia marginata L. — III. Szalonecza (FEKETE).

Habrophlebia mesoleuca BRAU. — Közelebbi termőhely nélkül.

— *modesta* HAG. — V. Igenpataka (SZILÁDY).

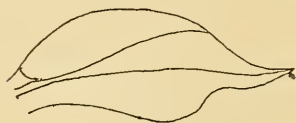
— *fusca* CT. — Közelebbi termőhely nélkül.

Baetis niger L. — V. Gyergyóremete (CSIKI).

Centroptilum hungaricum PONGRÁCZ, n. sp.

Corpore fusco-testaceo, pedibus flavido-albis; alis inferioribus multo latoribus, quam in speciebus hujus generis cognitis. extremum apicem repente acuminatis. Ad basin sine denticulo.

Teste sötétokkerbarna; szivárványszínű, keskeny és átlátszó szárnyakkal. A fej, az előtor hátpajzsa és a testszelvények szélei

1. kép. *Centroptilum hungaricum*
n. sp. (ala posterior).

valamivel sötétebbek mint az alapszín, a végtagok világossárgák, a láb-szárak tövén egy sötétebb folttal. Legvilágosabb a hasa és melltájéka. Az elülső szárny szárnyjegye (*ptero-stigma*) tájékán 4–5 harántér van. A hátsó szárny (1. kép) nem oly keskeny mint a *Centroptilum*ok többi

fajainál, általában nagyobb, tövén ninesen fog, a közepén meglehetősen kiszélesedik s azután hirtelen csúcsot alkot. A hosszanti erek széjjelhajlók s az alsó olyan hosszú mint maga a szárny. A farfüggelékek legalább háromszor olyan hosszúak mint maga a test. piszkostejfehérek, vörösesbarnán gyűrűzöttek. A tőizek sötétek.

Testhossza 2.5 mm. a farfüggelékeké 6–7 mm. A kifeszített szárnyak átmérője 9 mm.

Ezt a fajt, melyet FEKETE Győző úr gyűjtött Szaloneczán (Trencsén megye) több példányban vizsgáltam. Hátsó szárnyai alapján nagyon tipikusnak tartom s mivel a *Baetis*-ek és *Centroptilum*-ok sajátosságát egyesíti, a két nemnek összekötő kapcsát látom benne.

Caenis dimidiata ST. — III. Vághidas (PAZSICZKY).

— *lacteella* EAT. — III. Szalonecza (FEKETE).

— *harrisella* CT. — III. Szalonecza (FEKETE).

Epeorus assimilis EAT. — III. Szalonecza (FEKETE).

Heptagenia coerulans ROST. — Előfordulása hazánkban valószínű.

Rhitrogena Henschi KLP. — III. Késmárk.

Ecdyurus Pazsiczkyi PONGRÁCZ, n. sp.

Ecdyuri insigni EAT. similis; sed differt: alis magis fumatis magisque acuminatis longioribusque; ad venulas transversas subfumatiss, segmentis abdominis ante marginem apicalem anguste nigro-fasciatis, fasciis medio late interruptis et ipsum marginem apicalem non attingentibus.

Az *Ecdyurus insignis* EAT.-tól abban különbözik, hogy annál kisebb, farfüggelékai sokkal rövidebbek, a potrohszelvények hasi foltozata hiányzik, a hátszelvények hátsó széle sötét szegély nélkül és szárnyai többnyire füstösek.

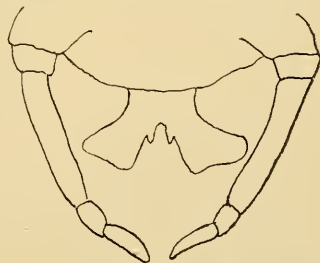
Teste egyszínű okkersárga, csak a potroh némelykor a vörösesbe átmenő. Feje kissé húsvörös, barnán foltozott. Szemei feketék; a tor oldalán egy hosszúkás barna rajzzal s e mögött egy vagy több húsvörös foltal; a tor hólyagos felületén és a melltájon nincsen mustrázat. Az elülső szárnyak hosszúak, keskenyek és hegyesek, kissé füstösek. Az erezet kissé elmosódik azáltal, hogy a fekete harántereket füstös árnyalat veszi körül. Ez némelyütt szabálytalan folt sorokat alkothat, melyek a szárnyat tarkítják. Vannak azonban példányok, melyeknek tiszta, átlátszó szárnyuk van, ezek többnyire hímek. Füstös szárnyú példányok nemesak az éretlen, hanem a kifejlődött egyének között is akadnak. A hosszanti erek és apikális haránterek nem füstösek, barnák. A hátsó szárnyak szabálytalan tojásdadok, füstös alsó szegélylyel. A ♂ elülső lábfeje egészen barna, czombjának elülső vége és a czombvonalak feketék, a lábszárak barnák. A ♀ térde szintén barna, lábfeje sötétebb mint a ♂♂-é. A kissé hússzínű potrohszelvényeken páros, a szelvény alsó oldalából a felületre rézsútos irányba menő éles fekete, vesszőalakú sávok futnak végig, melyek a szelvények hátsó szélét nem érik el s a legelső és utolsó két szelvényen hiányznak (2. kép). Számuk tehát a potroh mindegyik oldalán hét.

Ily mustrázat a többi *Ecdyurus*-fajokra is jellemző, de sokkal elmosódottabb; a foltok inkább háromszögűek s elérik a szelvények hátsó

2. kép.

Ecdyurus Pazsiczkyi n. sp.
(abdomen).

3. kép. — *Ecdyurus Pazsiczkyi*
n. sp. (penis).

s többnyire sötétebb szegélyét, azonkívül a hasoldalnak is van foltozata.

A ♂ penisének két szarvaeskája (3. kép) majdnem háromszögűen bemetszett, végük eléggé tompított. A ♀ ventrális lemezén nincs bemetszés, hanem háromszögű lemezben előrenyúlik. A gonopodiák feketék, a farfüggelék a testnél több mint kétszer hosszabb, elmosódott gyűrűkkel.

A test hossza 8–10 mm., a kifeszített szárnyak szélessége 18–28 mm.

3 ♂, 7 ♀. III. Trenesén, Vághidas, Szaloneza (PAZSICZKY, FEKETE). Augusztus és szeptember hónapokban repül.

Ecdyurus spec? — Az előbbihez hasonló, de a ♂ penisszarvaeskái egészen háromszögűek, szélesebbek s majdnem egészen összenőtték úgy, hogy csak egy kis bemetszést hagynak hátra. Közel áll az *E. forcipula* KOLL.-hoz.

Csak 1 példányban ismeretes SZILÁDY gyűjtéséből Nagy-Enyed környékéről.

Odonata.

Libellulidae WESTW.

Libellula 4-maculata var. *praenubila* NEWM. — I. Ürbő.

Leucorrhinia rubicunda L. — Előfordulása hazánkban kétes.

Cuenociuta caudalis CHARP. — I. Izsák.

Somatochlora ulpestris SELYS. — V. Chirpa-havas.

— *arctica* ZETT. — V. Surian-havas.

Aeschna viridis EVERSM. — Dalmácia.

Calopteryx virgo var. *festiva* BRULLÉ. — VIII. Novi: IX. Dalmácia

Neuroptera.

Phryganeidae WESTW., BURM.

Phryganea grandis var. *meridionalis* KLP. — Bosznia.

— *minor* CURT. — I. Budapest, Római fürdő.

Limnophilidae KOL.

Limnophilus nigriceps ZETT. — Előfordulása kétes.

— *flavospinosus* STEIN. — Bosznia: Rujste (ULMER).

— *sparsus* CURT. — Kétes.

— *fuscicornis* RAMB. — Bosznia: Dervent.

— *marmoratus* CURT. var. *nobilis* KOLTL. — Bosznia: Rujste; Hercegovina: Gačko.

Asinurchus caenosus CURT. — V. Radnai havasok.

Stenophylax mitis MC LACHL. — Bosznia.

— *dubius* STEPH. — VII. Horvátország: Zágráb.

— *pallidus* KLP. — Bosznia.

— *Winneguthi* KLP. — Bosznia.

— *infumatus* MC LACHL. — Bosznia.

— *nigricornis* var. *elegantulus* KLP. — Bosznia.

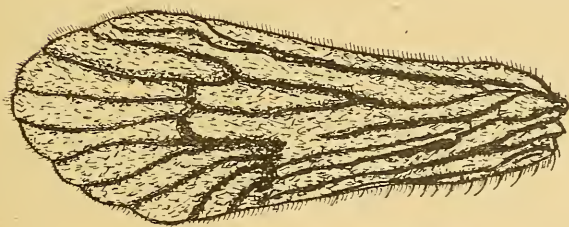
Stenophylax Klapáteki POŃGRÁCZ, n. sp.

St. millennii KLP. similis, sed major, maculis pilosis albidis alarum superiorum multo majoribus et etiam apicem attingentibus, sine macula apicali fusca; corpore cinerascenti nigro, obscuro, segmentorum

A.

B.

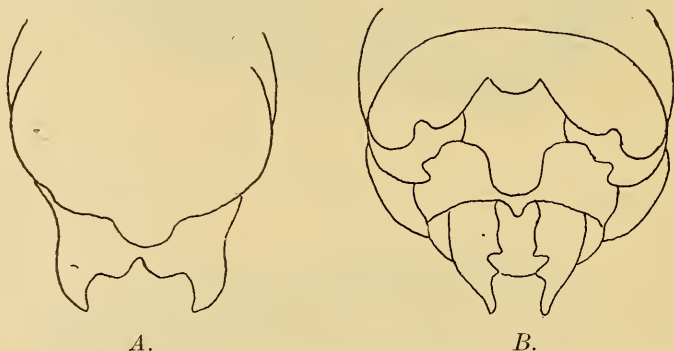
4. kép. — A. = *Stenophylax millennii* KLP.: B. = *St. Klapáteki* n. sp.
(alae anteriores).

abdominis margine postico sine fasciis dilutis: segmentis ventralibus 5—6 sine spinulis, lobis analibus feminae intus denticulatis.

A kilenczvenes években a Keleti Kárpátokból egy igen érdekes *Stenophylax* került elő, mely az összes többi fajtól már az első megtekintésre is különbözött, amennyiben sötétbarna elülső szárnyain világos szőrfoltjai voltak. Ez a faj egy teljesen különálló csoportnak egyetlen képviselőjévének bizonyult egész mostanáig, mikor nemrégiben egy hozzá közel álló, de attól eltérő típusra bukkantam KERTÉSZ KÁLMÁN és CSIKI ERNŐ urak gyűjtéseiben. A legelső főkülönbség a szárnyak mustrázatában rejlik (4. kép). Az új faj elülső

szárnyán hiányzik az apicalis fekete folt, a szárny alapszíne is valamivel világosabb mint a *St. millennii* KLP.-nél s az erek közötti világos terek, melyeket itt is igen apró, sárgásfehér, selyemfényű szőröcskék alkotnak, jóval szélesebbek, úgy hogy néha a sötétbarna erezetet egészen elérik. A fej és tor sörtézete valamivel világosabb, a végtagok ezombjai sötétebbek. A tor oldalai és a mell sötétebbek, a potroh hátoldala egész fekete, de a szelvények mindenütt világosan vannak szegélyezve. Ugyanez vonatkozik a hasszelvényekre is, melyek azonban világosabbak, szürkésfeketék, holott a *St. millennii* KLP. hasszelvényei majdnem világos okkerszínűek s a sötét alapszínnek csak nyoma látszik rajtuk.

Igen nagy eltérést mutatnak az ivarszelvények is. A ♀ 5. és 6. potrohszelvényén nincsenek tüskék. A 10. potrohszelvény kissé kivájt. A *lobi laterales* hosszabbak és erőteljesebbek, mint a *St. millennii* KLP.-

5. kép. — A. = *Stenophylax millennii* KLP.; B. = *St. Klapálecki* n. sp.
(app. genit. ♂).

nél, befelé irányulnak, háromszögűen kihegyesedők és belső oldalukon hegyes foggal ellátottak. (5. kép).

2 ♀ példányban ismeretes Kőrösmező környékéről. A ♂ ismeretlen. Testhossza 13—14 mm., a kifeszített szárnyak átmérője 33—36 mm.

Micropterna lateralis St. — Bosznia: Dervent.

Halesus ruficollis Pict. — Közelebbi termőhelye ismeretlen.

Acrophylax zerberus Brau. — III. Tátra; V. Rettyezát.

Drusus nigrescens Meyer-Dürr — III. Tarpatak (Gr. Teleki Sándor).

— *bosnicus* KLP. — Bosznia: Ilidze, Pazarić.

Pellostomis brunnea KLP. — V. Bucsecs, Keresztényhavas (Klapálek).

Ecclisopteryx madida Mc Lachl. — V. Vulkán.

Chaetopteryx fusca Brau. — Bosznia: Krupavölgy, Pazarić.

Chaetopteryx singularis KLP. — Bosznia (KLAPÁLEK).

— *obscurata* MC LACHL. — III. Késmárk; VII. Horvátország.

— *rugulosa* KOL. — Dalmácia.

Chaetopterygopsis Apfelbecki KLP. — Bosznia.

Anisogamus difformis MC LACHL. — V. Retzeát.

Hypnotranus picicornis PICT. — Közelebbi termőhelye ismeretlen.

Enoicyla pusilla BURM. — Közelebbi termőhely nélkül.

Apatania meridiana MC LACHL. — V. Vulkán.

Sericostomatidae MC LACHL.

Sericostoma timidum HAG. — IV. Körösmező; X. Bosznia.

Oecismus monedula HAG. — III. Borosznó; V. Vöröstoronyi szoros,
Riumare.

Notidobia nekibe KLP. — Bosznia.

Silo Graellsii PICT. — Bosznia: Jezero.

Lithax obscurus HAG. — Horvátország (ULMER).

— *niger* HAG. — IV. Tarpatak.

Brachycentrus carpathicus DZIEDZ. — III. Tátra.

Micrasema sericeum KLP. — Bosznia: Pazaric, Stolac.

Crunoecia irrorata CURT. — V. Keresztényhavas.

Leptoceridae LEACH.

Beraea maurus CURT. — V. Retzeát.

Leptocerus aureus PICT. — V. Vöröstoronyi szoros.

Oecetis notata RAMB. — Előfordulása kétes.

Molanna angustata CURT. — Előfordulása kétes.

Molannodes Zelleri MC LACHL. — III. Csorba-tó.

Adicella reducta MC LACHL. — Bosznia: Ilidze.

Hydropsychidae CURT.

Hydropsyche mostariensis KLP. — Hercegovina: Mostar.

— *fulvipes* CURT. — Előfordulása kétes.

— *Sylfenii* ULM. — Valószínűleg előfordul hazánkban.

Diplectrona atra MC LACHL. — Bosznia.

Dolophilus pullus MC LACHL. — III. Tátra.

Wormaldia occipitalis PICT. — V. Vöröstoronyi szoros.

— *mediana* MC LACHL. — Közelebbi termőhely nélkül.

Polycentropus exelsus KLP. — Bosznia: Sarajevo.

Tinodes pallidula MC LACHL. — Sarajevo, Bistrik.

— *Rostocki* MC LACHL. — V. Vöröstoronyi szoros: Bosznia:
Bistrik, Sarajevo.

— *Braueri* MC LACHL. — Hercegovina: Mostar.

Tinodes unicolor PICT. — Bosznia: Sarajevo.

Metatype fragilis PICT. — Bosznia.

Lyte reducta HAG. — V. Retyezát.

***Rhyacophilidae* STEPH.**

Rhyacophila glareosa MC L. — IV. Keleti Kárpátok.

— *polonica* MC LACHL. — V. Vulkán.

— *torrentium* PICT. — V. Bucsecs; Vulkán.

— *philopotamoides* MC LACHL. — IV. Kőrösmező.

— *Meyeri* MC LACHL. — Bosznia.

— *Pascoei* MC LACHL. — Bosznia.

Glossosoma discophorum Klap. — Közelebbi termőhely nélkül.

Agapetus delicatulus MC LACHL. — III. Barlangliget; V. Nagy-Enyed (SZILÁDY).

— *laniger* PICT. — VII. Horvátország.

Synagapetus ater KLP. — V. Bucsecs.

***Hydroptilidae* STEPH.**

Hydroptila sparsa SCULP. — Hercegovina: Mostar.

Allotrichia pallicornis EAT. — Bosznia: Gorazda.

Stactobia Eatoniella MC LACHL. — V. Vöröstoronyi szoros; X. Bosznia.

Orthotrichia angustella MC LACHL. — Kétes faj.

— *Tetensii* KOLBE. — III. Trencsén (PAZSICZKY).

***Sialidae* BURM.**

Rhaphidia Schneideri RATZ. — Közelebbi termőhely nélkül.

— *adanana* ALB. — VI. Mehádia.

— *ophiopsis* var. *flavilabris* COSTA. — I. Budapest; II. Simon-torony (PILICH); IV. Szolcsva; V. Detonata; VI. Mehádia; VII. Fuzine.

Inocellia crassicornis SCHUMM. — III. Szaloncza (FEKETE); V. Vöröstoronyi szoros (CSIKI).

***Panorpidae* LEACH.**

Panorpa diffinis MC LACHL. — III. Lucsiona: V. Predeál.

— *gibberosa* MC LACHL. — Dalmácia.

— *clavigera* KLP. — Hercegovina (WINNEGUTH).

— *pura* KLP. — V. Bucsecs (KLAPÁLEK).

Bithacus Hageni BRAU. — II. Kis-POSE (MEHÉLY).

***Ascalaphidae* MC LACHL.**

Ascalaphus luteus BRULL. — Dalmácia.

Myrmeleoaidae STEPH.

Myrmeleon Mocsáryi PONGR. — VIII. Novi.

— *pictus* LATR. — Dalmácia.

— *flavus* RAMB. — Dalmácia.

— *imbecillum* STEIN. — Dalmácia.

— *elongatum* OLIV. — Előfordulása kétes.

Macronemurus appendiculatus LATR. — Herezegovina: Mostar.

Hemerobidae LEACH, STEPH.

Hemerobius stigma St. — III. Csorba-tó.

— *fuscinervis* SCHNEID. — I. Tiszaborkút.

— *atrifrons* MC LACHL. — III. Csorba-tó, Trecsén.

— *pellucidus* WALK. — II. Keszthely; VI. Moldova.

— *striatellus* KLP. — II. Simontornya; III. Szalocza.

— *quadrifasciatus* KLP. — V. Predeál.

— *orotypus* WALLGR. — V. Predeál.

Megalomus pyraloides RAMB. — III. Tátraszéplak.

Drepanopteryx algida ERICHs. — III. Szalocza.

Dilar turcicus Hg. — Herezegovina: Domanovic.

Chrysopidae HAG.

Nothochrysa capitata STEPH. — III. Szalocza (FEKETE).

— *fulviceps* STEPH. — III. Rimaszombat (FEKETE).

Chrysopa nigrovenosa PONGR. = *nigricostata* BRAU. — VII. Novi.

— *microcephala* BRAU. — V. Petrozsény.

— *septempunctata* f. *Pázsiczkyi* PONGR. — III. Trecsén.

— *Zelleri* SCHNEID. — Bosznia.

— *ventralis* CURT. — VII. Grgurevei.

— *gracilis* HEYD. — III. Szalocza (FEKETE).

— *lamproptera* STEIN. — Dalmácia.

— **Pillich** PONGRÁcz, nov. nom. (*rufostigma* PONGR. nec MC LACHL.)

A magyarországi Chrysopákról szóló dolgozatomban¹ a *Chr. vulgaris* L. változatai között var. *rufostigma* néven egy igen érdekes alak-változatot írtam le. Mivel azonban MAC LACHLAN a *rufostigma* elnevezést egy afrikai Chrysopára már régebben lefoglalta, egyrészt tévedés elkerülése végett, másrészt s főleg azért, mivel azóta az én varietásom önálló fajnak bizonyult, fölfedezőjének nevének vezetem az irodalomba.

Chrysopae vulgaris SCHN. similis, sed differt: antennis ad basin fuscis, scapo flavido-virecente, macula nigra in genis ante oculos,

¹ Magyarországi Chrysopái alak- és rendszertani tekintetben. (Állattani Közlemények. XI, 1912, p. 161—221).

vertice valde fornicato, prothorace vittis duobus lateralibus; tibiis anterioribus intermediisque brunneis, unguiculis dilatatis. Venae longitudinales et transversae totidem brunneae. Pterostigma elongata, brunnea. Vemula prima transversa sectoris radialis primi extra celulum cubitalem cubitum tangens.

Ez a faj mint már az első megtekintésre is kitűnik, a *vulgaris*-csoportba tartozik s a *Chrysopa vulgaris*-nak közeli rokona. A csápolknak a tőiztől számított első harmada (a legelső 5—6 íz kivételével) egészen barna. A második harmada világos, a csápok vége ismét sötét. A tőiz szélesebb és világos sárgászöld. A felső ajak meglehetősen széles, alsó szélei majdnem épek, tapogatói vörösesbarnák. Az arezon kétoldalt egy nagy elmosódott fekete folt látható. A fejtető hólyagos. Az előtor szögletei tompítottak, elülső széléről 2 fekete vonal húzódik a közepe felé. Végtagjai zöldesbarnák, az elülső és középső tibiák részben feketék, a tarsusok barnásfeketék. Karmai kampósak. Közép- és utótora zöldes; barázdái sötétebb barnák. Szárnyerezete mindenütt egyszínű vörösesbarna, élesen határolt vöröses szárnyjeggyel. A radiális sector 1. anastomosisa a könyöksejten kívül éri a könyökeret. A potrohon ninesen semminemű foltozat.

Nagysága a *Chr. vulgaris* L.-ével megegyező. A Nemzeti Múzeum gyűjteményében lévő 4 példányt PILICH FERENCZ gyűjtötte Simontornyán.

A hangyák nőstényeinek önálló államalapításáról.

Irta: DR. SZABÓ JÓZSEF.

A szociális életet élő rovarok között a házi méh államalapítása a legismertebb. Ennek az a magyarázata, hogy úgyszólván a szemünk előtt, a figyelmet megragadó körülmények között játszódik le az egész esemény. Tudjuk, hogy a méhek bizonyos időszakokban rajzanak, a mely abból áll, hogy az idősebbik királyné szárnyrakapva elhagyja a régi államot tagjainak tekintélyes részével. A céljuk az, hogy új alkalmas otthont keressenek maguknak. Ha ezt sikerült feltalálniok, akkor ezzel be is fejeződött az államalapítás, a melynek fenntartásához nem szükséges semmi más, csupán az, hogy mindegyik tagja folytassa megszokott munkáját.

A méhekkel szemben a hangyák államalapítása nem ilyen egyszerű és nem követhető ily könnyen figyelemmel. Legfeljebb annak egyik feltűnő mozzanatát, a termékenyítést nézhetjük végig minden utánajárás nélkül. A párzás ugyanis, miként a méheknél, a levegőben, repülés közben megy végbe, a mit annak idején lépten-nyomon

láthatunk. Azt azonban, a mi ezután történik, nehezebben lehet megfigyelni, mert a föld alatt vagy más rejtkehelyen játszódik le.

A hangyák királynőit tudvalevőleg rajzás alkalmával nem követhetik szárnyatlan munkásai,¹ a hímek pedig ezután csakhamar elhullanak. A királynő tehát a párzás után teljesen magára van hagyatva és mint látni fogjuk, egészen előlről kell kezdenie családjának, illetve államának alapítását.

A hangyaállam alapításának kérdése hosszú ideig megoldatlan probléma maradt és mint minden olyan esetben, a hol csak föltevésekre szorítkozunk, többféle nézet uralkodott.

Főlöszlegesen tartom ezeknek a hipotéziseknek képviselőik szerinti felsorolását, mert már szerecsésen végrehajtott kísérletek eredményei a valóságot tárják elénk. Így LUBBOCK, MC. COOK, BLOCHMANN, FOREL, WHEELER, JANET, V. BUTEL, WASMANN és másoknak a kísérletei és megfigyelései kiderítették, hogy a hangyák királynői miként alapítanak családot, illetve államot.

A régebbi teoriák közül a két legellentétesebb bizonyult helyesnek. Az egyik t. i. arról szól, hogy a királynőknek a család-alapításhoz nincs semmi idegen segítségére szüksége. A másik pedig azt igyekezett bizonyítani, hogy csakis idegen segítséggel képesek rá.

Ez alkalommal az államalapításnak azt a módját ismertetem, a midőn a királynő minden idegen segítség nélkül alapítja meg kis családját, a melyből később oly csodálatos szervezettű államok fejlődnek. Erre vonatkozólag ugyanis saját kísérleteimre, megfigyeléseimre is támaszkodhatom.

A családalapítás előzményei meglehetősen egyformán játszódnak le. A rajzás után a megtermékenyített nőstény visszatér a földre. A legelső gondja az, hogy szárnyaitól, a melyeknek már ezentúl semmi hasznát sem vehetné, sőt családalapító munkájában csak akadályúl szolgálna, megszabaduljon. Nem sok megerőltetésébe kerül a szárnyak eltávolítása, mert a szárnyban a megtermékenyítés után kétségtelenül oly változások mennek végbe, a melyek azt megkönnyítik. E mellett szól az a tapasztalat, hogy a meg nem termékenyített királynő nem képes szárnyait eltávolítani, ha csak munkásai le nem rágják róla.

Ha rajzás után megfognak egy szárnyas, megtermékenyített királynőt, alkalmas dobozban vagy üvegesőben végig nézhetjük, hogy miként szabadul meg szárnyaitól. Láthatjuk, hogy eleinte szárnyait minduntalan kiterjeszti a mennyire csak lehet, azután hol az egyik, hol a másik oldalon levőt nyomogatja a doboz fenekéhez, majd lábaival addig piszkálja, míg el nem válik a törzsétől.

¹ Helyesebbnek tartom a magyaros *munkás* elnevezést, mint a németből szolgailag lefordított és leginkább használt *dolgozó* kifejezést.

Miután a királynő az önesonkitást befejezte, azonnal hozzáfog lakásának az építéséhez. Munkájának az a célja, hogy a külvilágtól teljesen elzárt kis helyiséget építsen. A különböző fajok többnyire bizonyos helyek iránt viseltetnek előszeretettel. Így megfigyeltem gyűjtéseim közben, hogy a *Camponotus ligniperda* többnyire a kő alatt, a *Camponotus herculeanus* korhadó fában, a *Leptothorax*-ok növényei pedig kéreg alatt, kis száraz fadarabkákból falazzák el magukat. Rendszerint olyan helyet keresnek fel, a mely a faj fészkelési módjának lehetőleg megfelel. Bárhol találjuk is őket azonban, minden esetben azt tapasztalhatjuk, hogy kis helyiségük, a mely nagyjából számítva, területük 5–10-szeres nagyságának felel meg, teljesen el van zárva minden oldalról.

Mihelyt lakásuk rendbehozásával elkészültek, megkezdik a peterakást. Hogy miként megy ez végbe, saját megfigyeléseimről számolhatok be.

1909 júniusában Ajnácskőn a Szárkő-hegy erdejében három példány *Camponotus ligniperda* királynőt találtam egy lapos kő alatt. Egymástól elkülönített, körülbelül 4–5 cm. átmérőjű, $\frac{1}{2}$ cm. mély kis üregekben voltak. Szárnyatlanságuk és a mindenfelől elzárt helyiségük figyelmeztetett arra, hogy családalapító királynőkkel van dolgom. Örömmel láttam, hogy még a peterakást nem kezdték meg s így kitűnő kísérleti anyagnak kínálkoztak. Haza is vittem mind a hármat. Külön-külön rövid, vattával elzárható üvegesövekben helyeztem el mindegyiket, a melyben minden dolgukat jól megfigyelhettem.

Úgy látszik új lakásukat megfelelőnek találták, mert már átköltöztetésük harmadik napján az 1. és 2. számú üvegeső lakója megkezdte a peterakást. A 3. számúban csak az ötödik napon pillantottam meg az első petét. A tizedik napon már 13–13 pete volt az 1. és 2. számúban, a 3-asban pedig 10. Ezentúl a királynők beszüntették a peterakást és minden pillanatukat a peték gondozására fordították. Állandóan föléjük hajoltak, folyton tisztogatták, nyalogatták. Megható volt nézni, hogy mily féltő gonddal buzgolták az egy csomóba ragasztott petéket, ha világossággal zavartam meg őket. A peték közvetlenül a lerakásuk után szárazak voltak, csak azután a rábocsátott váladéktól ragadtak össze. Két hét leforgása alatt megduzzadtak, két végükön világosabbá, csaknem átlátszóvá váltak.

Az ötödik hét elején azt a meglepő felfedezést tettem, hogy mind a három királynő petéinek a száma megfogyott. Az 1. számúnak tizenhárom petéjéből csak három, a 2-esnek ugyancsak tizenhárom petéjéből mindössze 7, a 3-asnak tíz petéjéből csak 4 volt meg. Ez a megfigyelés megerősíti FOREL-nek és másoknak azt az állítását, hogy a királynők esznek saját petéikből. Az ötödik hét vé-

gén az 1-es és 3-as összes petéit elfogyasztotta, ugyanezt megtette a hetedik hét végén a 2-es számú is. Két hétig élt még ezután az 1-es és a 3-as, követte őket a halálba a harmadik hét végén a 2-es számú is. Kimulásukat annak tulajdonítom, hogy teljesen száraz üvegesőben tartottam őket, azaz nem gondoskodtam megfelelő nedves levegőről.

A családalapítás további összefüggő lefolyását a szabadban megfigyelt egyes mozzanatokból könnyen összeállíthattam. Nagyon tanulságos volt rám nézve a Hävösvölgy egyik délnek fekvő helyén felfedezett családalapító, a *Camponotus ligniperda* királynő különböző állapota. Itt csaknem minden kő alatt találtam egyet, némelyik alatt kettőt hármat is. Voltak közöttük olyanok, a melyek még nem fogtak peterakásba, csupán börtönük volt elkészítve. Előfordultak olyanok, a melyeknek már petéik, sőt a melyeknek már jól kifejlődött lárváik is voltak. Találtam végül olyanokat is, a melyek 4—5 fejletlen munkását már fölnevelte, de még be voltak falazva, nem érintkeztek a külvilággal. Ezeknek a látása után könnyű volt meggyőződnöm arról, a mit szerencsésebb kísérletezők a szobában nézhetek végig, hogy t. i. vannak olyan hangyák, a melyeknek királynői teljesen önállóan és minden kívülről származó táplálék felvétele nélkül képesek 4—5 munkásból álló családjukat felnevelni. S ha ez sikerül nekik, akkor a munkások kibontják bölesőjük falát, hogy odakint táplálékot szerezzenek. Az állam további fejlődését a kedvező viszonyok gyorsítják. Ha alkalmas a fészek fekvése és könnyen megszerezhető a szükséges táplálék, egy-két év alatt az öttagú családból ezreket eltartó, csodálatos szervezetű állam lesz. Ezután már a királynő nem tesz egyebet, mint időnkint lerak egy csomó petét, a melyeknek a gondozását a külvilággal érintkező munkások veszik át.

Hogy tulajdonképen mivel táplálják önmagukat a bebörtönözött fiatal királynők, határozott feleletet adni ezideig nem tudunk. Önmagukról nem igen kell gondoskodniok, mert a koplalást nagyon hosszú ideig könnyen kibírják. FOREL kísérlete szerint 9 hónapig is el vannak élelem nélkül. Az én birtokomban leghosszabb ideig egy zelenikai *Camponotus*-nőstény 72 napig koplalt és még ezután is teljesen eleven volt és jóízűen fogyasztotta el az odanyujtott táplálékot. Valószínűnek tartják, hogy rendkívüli módon kifejlődött zsírtestük képesíti erre.

Nagyon kevés biztos adatunk van arról is, hogy miként táplálják lárváikat. Egyetlen határozott megfigyelése JACOB HUBER-nek van, a ki látta, hogy az *Atta sexdens* királynője a saját petéivel táplálja fiatal magzatait. Arról pedig magam is és mások is meggyőződtek, hogy a királynők esznek saját petéikből. Hogy azután a félig megemésztett táplálékot adják-e a lárváknak vagy pedig megemésztve

hatalmasan kifejlődött nyálkamirigyeikkel termelik a szükséges élelmet, nincsen eldöntve. Akárhogy is van azonban a dolog, az az egy bizonyos, hogy a családalapító királynők saját testük rovására nevelik föl első munkásaikat, mert bebizonyosodott tény az, hogy sem tartaléktáplálékot nem halmoznak föl első helyiségükben, sem pedig el nem hagyják addig börtönüket, a míg 4—5 munkásukat föl nem nevelik.

Adatok Magyarország lepkefaunájához.

Irta: DIÓSZEGHY LÁSZLÓ.

1. *Zethes musculus* MÈN.

Első sorban is ezzel a hazánkra nézve új fajjal kell foglalkoznom. Kényszerít erre az állat érdekes volta s az általam eddig ismert termőhelyek (Amur, Ussuri, Korea, Japán) roppant távolsága.¹

Ezen lepkét Borosjenőn BÁRÓ SOLYMOSSY LAJOS parkjában virágzó hársfa alatt 1913. évi július 3-ikán éjjel gyűjtöttem.

Ismeretes, hogy a midőn a hársfák virágzásban vannak, azok édes, intenzív illata messzi távolságról odacsalja a környék Noctuidit. Itt is, a százados hársfák dús virágai az alsó hatalmas ágakat majdnem a földre húzzák s így könnyen hozzáférhetővé teszik az acetylen-reflektorral való gyűjtést. A lepkék jelenlétét azok fénylő szemei elárulja és így válogathatjuk a szükséges állatokat.

A nevezett éjjel is ilyenformán gyűjtven, került hálomba a fenti állat repülésközben. Könnyed lebegő szállongása a Boarmiákéra emlékeztetett s csak midőn rövid idő múlva kikerült chloroformos üvegemből, lepődtem meg az egészen friss, sértetlen állat különös voltán. Óvatosan feltűztem azt és hazasiettem, hogy a rendelkezésemre álló szerény művekből annak determinálásához hozzá fogjak.

Természetes, hogy sehogy sem akadtam rá, de legalább rajzban a hozzá leginkább hasonló *Pseudophia*-nemhez tartozónak gondolván, az újból feléledt állatot nedves homokra tűztem, hogy másnap reggel kényelmesen feszíthessem.

Az izgalom jóformán alig hagyott aludni s reggel mielőtt hozzáfogtam volna a praeparáláshoz, a még mindig élő állattal eldicsekedtem GÁBOR PÉTER esendőrhadnagy barátomnak, a ki velem reggelizett s az ő biztatására újból hozzáfogtam a kutatáshoz műveimben, persze hasztalan s így került aztán hamarosan a deszkára.

A napokban Budapesten lévén, a magammal hozott állatot fel-

¹ Újabban előkerült a Kaukázusból is (Maikop, Sotschi), a honnan HERZ említi (Annuaire Mus. Zool. St.-Petersb. IX, 1904, p. 304).

vittem a Nemzeti Múzeumba determinálás végett. A lepke hovátartozandósága hosszabb vitára adott okot s végre Dr. SCHMIDT ANTAL barátom a Nemzeti Múzeum palearktikus gyűjteménye alapján az Amur-vidéki *Zethes musculus* MÉN.-ra ismert, az elképzelhető lehető legnagyobb csodálkozásunkra.

Ezen felfedezés tehát nagy feltűnést idézett elő a jelen voltak között s különösen Dr. SCHMIDT barátom nézte a gyönyörű állatot az arczáról leolvasható vegyes érzelmekkel, a míg az állat a Nemzeti Múzeum gyűjteménye számára történt felajánlásával teljesen meg nem nyugtattam. Csak vérbeli lepkész értheti meg azon felsugárzó büszkeséget, mely ezentul arczán végigömlött s nagy elfoglaltságából származó idegessége legalább ezen a napon elmaradt.

Október 18-ikán a Magyar Entomologiai Társaság látogatott ülésén ugyancsak ő mutatta be a hazai, valamint a két amuri állatot összehasonlítás végett a jelenvolt tagok és vendégeknek.

A *Zethes musculus* MÉN. leírását annak hiányában csak vázlatosan közölhetem, így is elég támpontot fog nyújtani azoknak, a kik az állatot még nem ismerik.

Csápja pillás s a pillák oly rövidek, hogy majdnem azok hiánya tűnik fel felületes szemlélésre. A tapogató valamivel hosszabb mint a fej. A szárnyak elég szélesek, a szegély csipkés, kiszögellő.

Az elülső szárny tő- és középtere, valamint a szegélytér egy része ibolyásan fénylő sötétbarna, kevés szürkés árnyalattal, míg a szegélyek széles téren világosabb, gyöngén sárgásszürkék. Az elülső szárny két harántvonala a *Pseudophia lunaris* SCHIFF.-ére emlékeztet, míg az azok között levő gyöngén görbülő holdfolt eléggé hosszú. Ez és a harántvonalak világos sárgásszürkék.

A hátsó szárnyon elmosódott sötét-szürke harántvonalak láthatók, itt is mint az elülsőn a szegély széles téren határozatlan formájú világosabb sárgásszürke. Mindkét szárnyon a zúgok felett éles, kiesiny, koromfekete pont.

A hazai állat az Amur-vidékitől abban különbözik, hogy a felső szárny világosszürke szegélyében a hullámvonal egyáltalán nem látható, míg az utóbbiaknál eléggé határozott, továbbá nagyobb azoknál és így az Oroszországban előfordulókkal egyezik meg leginkább.

Az eddig általam csak messzi keletről ismert *Zethes musculus* MÉN. előfordulása hazánkban nem áll páratlanul a rovarvilágban. A Magyar Entomologiai Társaság fennemlített estélyén több nagynevű tudósoktól szerezvén tudomást, hogy a Hymenopterák, Coleopterák, Neuropterák stb. világában is vannak ehhez hasonló esetek. A hozzáfűzött kombinációk igen különbözők, a miért is meg sem kísérlém annak magyarázatát.

Ha sikerülni fog ezen állatot a jövőben megfigyelni, úgy ezt a kérdést is annak idején megoldhatjuk.

A mint már említettem, a fenti állatot a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajánlódokoztam.

2. *Parnas-ius mnemosyne* L. *ab. microstictus* DIÓSZEGHY, nov. ab.

A typo differt: alis anticis maculis minimis (2 : 1 mm.) ornatis.

Már sok szó esett ezen állat elülső szárnyának megkisebbedett sejtfoltoit illetőleg. Azonban a bemutatott vagy leírt állatok ezen foltoinak nagysága alig vagy éppen semmit sem térnek el a normálistól.

Az *ab. minor* REB. & ROG. az 5.2 mm.-t túl nem haladván, természetesen, hogy ennek arányában kisebbek a foltok is, tehát nem tekinthető aberratív megkisebbedésnek. Szintúgy azon állat sem érdemel említést, a melyet REBEL mutat be a „Die Lepidopterenfauna von Herkulesbad und Orsova” című művében s a melyről azt írja: „stark verkleinert” (t. i. a sejtfolto).

Ez a nagyon megkisebbedett folt, illetőleg foltok, legalább az elég tiszta ábra szerint ott, a hol legkeskenyebb, szélesebb mint 2 mm., tehát egészen normális.

A fenti új nevet azonban teljes joggal érdemli meg az az állat, amelynek említett foltoi feltűnően megkisebbedtek, olyannyira, hogy azok hosszúsága alig haladja meg a 2. szélessége pedig az 1 mm.-t. A Nemzeti Múzeum gyűjteményében is van egy ehhez nagyon hasonló állat, melynél a foltok még talán ennél is kisebbek.

Ezeket a kis folto állatokat május vége felé könnyen össze tévesztetheti az akkor már tömegesen röpködő *Aporia crataegi* L.-vel, különösen, ha ez utóbbiak ugyanazon helyen röpködnek.

A fenti új állatot Borosjenőn gyűjtöttem 1913. évi május 28-ikán.

3. *Pieris Manni* MAYER.

Ezt a délvidéki lepkét két ízben gyűjtöttem Borosjenőn és pedig mindkettőt mint első ivadékot.

Az egyiket (♂) 1912. május 12-ikén, a másikat (♀) pedig 1913. április 29-én.

Hazánkban a mennyiben erről tudomást szerezhettem, csak Herkulesfürdőn és Orsován gyűjtötték, ettől északabbra nem. Meggyőződésem az, hogy még Borosjenőnél északabbra fekvő vidékeken is előfordul, de minden egyes esetben félreismerték, mert valószínűleg a hozzá nagyon hasonló *Pieris rapae* L.-val tévesztették össze.

Az általam gyűjtött két példány elülső szárnyainak fonákján a fekete foltok hiányzanak, míg felül határozottan kiképződtek, az

alsószárny fonákja élénk citromsárga, erős, fekete behintéssel, csak egy keskeny sáv a szárnyközépen maradt behintetlen.

Mindkettőt a Nemzeti Múzeumnak ajánlottam fel.

4. *Pieris napi* L. **ab. Birói** DIÓSZEGHY, nov. ab.

A typo differt: maculis apicalibus deficientibus.

Ezt az állatot Brádon (Hunyad m.) gyűjtöttem ez év július 28-ikán. A normálistól abban tér el, hogy a míg a két szegélyfolt nagyon erős, fekete, apicális foltja hiányzik, azaz a bordák gyöngén feketésen behintettek, vagyis halványan jelzettek. Azonban a szegélyfoltokkal egyvonalban a szárnyesúcson új, erős folt keletkezett. Ez a folt ugyan jelen van olykor a ♀♀ példányokon az erős apicális foltból kiindulva, de a jelen esetben mint már fent jeleztem az apicális folt hiányzik s ez igen feltűnő, érdekes külsőt kölcsönöz.

Ezen állatot BIRÓ LAJOS hírneves tudósunk tiszteletére neveztem el.

* * *

Ugyanitt emlitem meg a fentnevezett *Pieris napi* L. egy ♂ példányát, melynek a jobb elülső szárnyáról alul is, felül is teljesen hiányzik a fekete szegélyfolt, míg a bal szárny fonákján és felületén ez normális, vagyis határozott erős fekete folt látható. Gyűjtöttem Borosjenőn 1913. évi márczius 29-én.

Továbbá ugyanezen faj egy ♀ példánya ehhez hasonló elváltozást mutat és pedig: a jobb elülső szárny összes szegély- és apicális foltja koromfekete, míg a bal halvány barnás. Gyűjtöttem Borosjenőn 1913 június 15-én.

5. *Polygonia L-album* ESP. **ab. Köntzei** DIÓSZEGHY, nov. ab.

Maculis albis alarum minoribus; alis subtus unicolore viridi-flavis.

A szárnyak felületén a fehér foltok megkisebbedtek, különösen a hátsókon elmosódottak! a fonákja csaknem egyszínű zöldes-sárga a nyugtalan márványozásszerű rajz nélkül. Azonban az L-formájú rajzolat éles.

Ezt az állatot DR. KÖNTZEY GERŐ hátszegi orvos barátom tiszteletére nevezem el. Gyűjtöttem Borosjenőn 1913 június 15-én.

6. *Chrysophanus dispar* var. *rutilus* WERNÉ **ab. Gábori** DIÓSZEGHY, nov. ab.

Alis anterioribus in cellula mediana puncto nigro ornatis, lunulis fortioribus.

Az idei nyár túlbő esőzés jegyében mult el. Ennek daczára sok gyűjtőkirándulásom sikeres volt.

Tapasztaltam, hogy azon állatok, melyek nádasok közelében, illetve nedves réteken szeretnek tartózkodni, az idén tömegesen léptek fel. Ezek között is első sorban a fenti lepke repült nagyobb számban.

Ez a ♂ állat a normálistól abban tér el, hogy az elülső szárny középsejtjében egy új fekete pont látható s a holdak aránylag erősebbek.

Gyűjtöttem Honeztón (Arad m.) 1912 július 27-én. (Nemzeti Múzeumban).

Ezen állatot GÁBOR PÉTER esendőrhadnagy barátom tiszteletére neveztam el.

7. *Chrysophanus dispar* var. *utilus* WERNB. ab. *bimaculatus*

DIÓSZEGHY, nov. ab.

Typo similis, sed alae anticae in cellula mediana maculis duabus nigris ornatis: costis alarum posticarum flavo-farinosis; subtus maculis oculatis maioribus.

Ez az állat az 1848-ban kihalt angolországi törzsfajjal minden tekintetben megegyezik; olyannyira, hogy ez utóbbi (a törzsfaj) leírása teljesen ráillik az alábbi ♀ állatra.

Itt az elülső szárny középsejtjében a holdon kívül nem egy, hanem két erős fekete pont látható; a hátsó szárny bordái erősen sarga behintésűek.

Legjellemzőbb azouban mindkét szárny fonákja. Itt a szemfoltok kivétel nélkül igen nagyok, a rendesnél kétszer-nél jóval nagyobbak.

Gyűjtöttem Borosjenőn (most a M. Nemzeti Múzeumban).

8. *Chrysophanus dispar* var. *utilus* WERNB. ab. *minor* DIÓSZEGHY, nov. ab.

Alis expansis 26 mm. (♂), 25 mm. (♀)

A ♂ szárnyai kifesztve 26 mm., a ♀-éi 25 mm. szélesek. Gyűjtöttem 1913. évi augusztus 20-án, illetőleg 17-én Borosjenőn.

Tudtommal ilyen kis állatok ismeretlenek, érdemesnek találtam külön névvel megjelölni.

9. *Amphipyra micans* Ld.

Ennek a ritka délkeleti állatnak legészakibb előfordulási pontja Európában — a mennyiben erről tudomást szerezhettem — Herkulesfürdő, Mehádia.

Magyarországon e két termőhelyen kívül állítólag még Orsován is gyűjtötték (Dr. REBEL „Die Lepidopterenfauna von Herkulesbad u. Orsova“).

Ezekről a helyekről hosszú idők folyamán csak kevés állat került elő és így érdemesnek tartom ezidei gyűjtésem eredményével bővebben foglalkozni.

Azt hiszem, hogy felesleges munkát végeznék, ha Borosjenő természetrajzi viszonyait ismertetném, de rá kell mutassak arra, hogy 145–150 kilométerrel fekszik északabbra mint Herkulesfürdő vagy Mehádia. Valószínű, hogy ez a helyhezköött délkeleti faj még sokkal északabbra is megtalálható lesz és ott a hol előfordul, nem tartozik a legkritikábbak közé.

Az *Amphipyra micans* Ld.-ra vonatkozó általam ismert röpkülési adatok július 17. és 23-ika közé esnek, illetve a gyűjtések ideje erre a 6 napra szorítkozott Magyarországon, holott az én tapasztalatom szerint már jóval előbb kell röpkülni, azonban augusztus 20-án még gyűjtöttem s kopott állatok talán még szeptember elején is akadnak. Tekintettel arra a körülményre, hogy augusztus 17-én három, 20-án még két használható állatot gyűjtöttem, a fenti állításom valószínűnek látszik, még ha ezen késői időről nincs is bizonyító adatom.

En ennek az állatnak röpkülését július elejétől szeptember elejéig, tehát két hónapi időtartamra számítom és azt hiszem, hogy a jövőben lesz alkalmam ezt az állításomat megfelelő adatokkal támogatni. Miután az *Amphipyra styx* HS. hazánkban talált egyetlen példánya szeptember elejéről való, de kopottsága az augusztus közepi eredetre vall, azt hiszem, hogy ez az állat is mint a fenti, a nevezett 2 hónapi időközben gyűjthető inkább, vagyis evvel egyidőben repül.

Visszatérve az *Amphipyra micans* Ld.-ra ezt az állatot a rossz időjárás miatt első ízben csak július 15-én gyűjthettem és pedig 4 ♂, 1 ♀, július 17-én 4 ♂, július 21-én 2 ♂, 1 ♀, augusztus 17-én 2 ♀, 1 ♂, augusztus 20-án 2 ♀. Tehát összesen 17 példány. A július 21-től augusztus 17-ig tartó szünetet a rendkívül rossz időjárás okozta, különben bizonyára ez alatt az idő alatt is gyűjthettem volna egynéhányat.

Az elmondottak, illetve a szépszámu eredmény azon kilátással keesgetet, hogy az állat életmódját alkalmam nyílik még megfigyelni, a mikor is még egyszer visszatérek, talán bővebben a fenti állatra.

* * *

Az itt ezúttal leírt és felemlített lepkéket a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékoztam és ez alkalomból e helyen felelek többeknek hozzám intézett esodálkozó kérdésére, hogy mily okból ajándékozom gyűjtéseim értékességeit a Nemzeti Múzeumnak?

Miután a Magyar Nemzeti Múzeum nem magán intézmény, hanem közös mindnyájunké vagy helyesebben mondvá a magyar

nemzeté, természetesenek találok első sorban is azt tőlem telhetőleg gyarapítani, hazánk ritka állatjait az elkallódástól s a külföldre való hurezrolástól megóvni, nemzeti kultúránkat elősegíteni. Erre nemcsak a nemzeti Génuszért való rajongás, hanem a kötelesség is készlet!

Vajha ezen intencziómat megértve mások is követnék...

Adatok a *Synanthedon flaviventris* Stgr. és a *Paranthrene tabaniformis* Rott. var. *rhingiaeformis* Hbn. életmódjának ismeretéhez és azok magyar honossága.

Irta: TOMALA NÁNDOR.

Tavaszkor, a mikor a *Paranthrene tabaniformis* Rott. hernyójának jelenlétéről tanuskodó göresös ágait gyűjtöttem a lombjától megfosztott, de szürkés-zöld színű kérgéről felismerhető fehér vagy ezüstös jegenyének (*Populus alba* L.), a gyengébb vagy megsérült ágai-ban, néha még a *P. tabaniformis* csomóiban vagy azok tőszomszédságában megtaláltam a *Synanthedon flaviventris* Stgr. hernyóit, melyeket a parányi buvólyukak kifurásánál a nyiláshoz tapadt purháruktól el. Ezek a hernyók még a sokszor nagyon vékony ágakon is semmiféle göresöt vagy daganatot nem idéznek elő. Jó szem kell hozzá, hogy a hernyó rejtekhelyét felfedezzük, mert a purha már gyenge szélről vagy az ágak megmozgatásánál könnyen leesik, miáltal a parányi nyílás a szemünk előtt eltűnik. A hernyók a *P. tabaniformis* hernyóinak módjára élnek, gubó nélkül bábozódnak és július–augusztus hónapokban kelnek ki. STANGE, STAUDINGER és mások azon állítását¹, hogy az addig csak Mecklenburg és Szászországban talált *Aegerida*, egy érdeslevelű fűzfában, valószínűleg a kecske- vagy pálmafűz (*Salix caprea* L.) vékony ágaiban, egy a *Saperda*-csomókhoz hasonló csekély daganat felett található, nem találtam igazoltnak. Ámbár ezen adatok alapján éveken át figyeltem meg azt a Magyarország hegyvidékein mindenütt és réteken is gyakran előforduló fűzet, mely Csillaghegy környékén és az innen egész Ó-Budáig elterülő lapályon is található, állatunk nyomát sem láttam.

Ezt az *Aegeridát* azóta megtalálták Hamburg és Kiel környékén, Sziléziában és Oroszországban (Szt.-Pétervár és Oblonetz kormányzóság), sőt legújabban Németországban a kirágott ágacskákkal a hernyót és bábót eladásra is kínálják. Méltán kell azon esodálkoz-

¹ Stettiner Entom. Zeitung. 1883, p. 177.

nünk, hogy ezek az entomologusok milyen rossz botanikusok (vagy talán jó üzletemberek?), hogy ennek az állatnak a tápnövényét eddig nem ismerték fel. Nálunk Magyarországon ezt a fajt rajtam kívül eddig senki sem figyelte meg. Mindazonáltal feltehető, hogy ez a lepke nálunk gyakori, minthogy a fehér vagy ezüstös nyárfa hazánkban is kedvelt és elterjedt fa, mely egészen 25 m.-es magasságával, 1-9 m.-es átmérőjével, sötét törzsével, szürkés-zöld hatahmas ágaival és ezüstös lombjával parkjaink kedvelt gyönyörű díszfája. Más jegenyefajok módjára ez is számos, a föld színe alatt nem mélyen és messze elterülő gyökeret hajt, melyből számos sarj és bokor hajt ki, melyek nemcsak a *Synanthedon flaviventris*, hanem a *Paranthrene tabaniformis* hernyóinak is hajlékot és táplálékot nyújtanak.

A fehér vagy ezüstös jegenye vékonyabb ágaiban és a *Saperda*-esomókhoz hasonló, de az egyik oldalon nyílással bíró kisebb görbesőkben kisebbfajta piszkos lilaszínű *P. tabaniformis*-hernyók élnek. Ezeknek a hernyóknak a bábájából leginkább a déli vidékeken, de nálunk is, a *P. tabaniformis* egyik fajváltozata, a var. *rhingiaeformis* Hb. fejlődik ki, mely életmódjában a törzsfajtól nem tér el. Ennek a fajváltozatnak egyes példányait Németországban, Lipese közelében is találták. Az általam gyűjtött példányok nagy része a *S. flaviventris*-hez hasonlóan, a potroh több haslemezen erős aranyos pikkelyezéssel bírnak. Habár ezen példányok nagy része csak átmeneti jelleggel bír, mégis akadt közöttük több igazi var. *rhingiaeformis* Hb. aranyos okkerszínű pikkelyekkel behintett elülső szárnyakkal és ugyanilyen esápokkal. Ennélfogva ezt a szép fajváltozatot is mint hazánk faunájához tartozót, ahba fel kell vegyük. Kár, hogy Budapest környékén az ezüstös jegenye bokrai mind jobban gyérülnek: így pl. teljesen eltűntek egyik főgyűjtőhelyemről, a most épülő székesfővárosi új gázgyár területéről.

Anophthalmus vagy Trechus?

Irtó : CSIKI ERNŐ.

Még 1902-ben annak a nézetemnek adtam kifejezést¹, hogy az *Anophthalmus*-okat, mint olyan állatokat, melyeken a szemeknek legcsekélyebb esőkevényét sem tudjuk kimutatni, külön nembe kell helyeznünk s nem

Noch im Jahre 1902 habe ich jener Ansicht Ausdruck gegeben¹, dass die *Anophthalmen*, als solche Tiere, bei welchen nicht das geringste Rudiment der Augen nachgewiesen werden kann, in eine besondere Gattung zu stellen sind

¹ Állattani Közlemények. I, 1902, p. 43.

lehet őket az erőteljes fejlettségű, kisebb-nagyobb reczézett szemmel bíró *Trechus*-okkal összevonni. Ennek megfelelően azután az európai bogárkatalogus 1906. évi kiadásában is külön nemként szerepeltettem az *Anophthalmus* nemet.¹ Nem is volt ezzel baj, a míg most 11 év multával két osztrák kollégám, úgy látszik irántam való különös jóindulattal, jónak nem látta a kérdést megbolygatni. Előre kell bocsátanom, hogy nekik mindenkép joguk volt nézetüket, meggyőződésüket közzétenni, azonban más kérdés, hogy ezt milyen alakban valósították meg. Nem is foglalkoznám a tárggyal, ha ezt szakszerű fejtegetés kíséretében, nyomós bizonyítékaik felsorolása mellett tették volna meg. Azonban gúnyos megjegyzéseik késztetnek arra, hogy fejtegetéseikre válaszoljak.

Először BREIT JÓZSEF bécsi vasúti főszámvizsgáló úr szólt a tárggyhoz. Egyik boszniai fajról írván², jegyzet alakjában megemlíti, hogy attól a felfogástól, melyet én kezdeményeztem és melyet azóta is fenntartok, t. i. hogy az *Anophthalmus*-nem a *Trechus*-nemtől elkülönítendő,

und dass sie nicht mit den Trechen, welche kleinere-grössere, aber gut entwickelte fazettierte Augen besitzen, zusammengeworfen werden können. Dementsprechend habe ich dann *Anophthalmus* als besondere Gattung in der 1906-er Ausgabe des europäischen Käferkataloges figuriren lassen.¹ Es war damit auch keine Beschwermiss bis jetzt nach 11 Jahren, wo zwei österreichische Kollegen, wie es scheint aus besonderer Sympathie gegen mich, es für gut befunden haben die Frage nochmals zu erörtern. Ich muss aber im Vorhinein bemerken, dass die Herrn Kollegen in jeder Weise Recht dazu hatten ihre Ansichten, ihre Überzeugung, zu veröffentlichen, nur ist es eine andere Frage in welcher Weise sie dies durchführten. Ich würde mich also mit der Angelegenheit gar nicht beschäftigen, wenn dies durch eine sachliche Auseinanderlegung oder Anführung der wichtigen Beweise geschehen wäre. Aber die spöttischen Bemerkungen nöthigen mich auf ihre Auseinanderlegungen zu antworten.

Zur Angelegenheit äusserte sich zuerst der wiener Herr Eisenbahn-Oberrevident JOSEF BREIT. Als er über eine bosnische Art schrieb², bemerkte er in einer Fussnote, dass von jener Auffassung, welche ich zuerst äusserte und welche ich auch seither verteidige, nämlich dass *Anophthalmus* von *Trechus* als

¹ Catalogus Coleopterorum Europae, Caucasi et Armeniae rossicae. Editio II, 1906, p. 50.

² Entomologische Mitteilungen. Berlin-Dahlem, I, 1913, p. 12.

véglegesen eltekinthetünk, mert hiszen az újabb felfedezések sok átmeneti alakkal ismertettek meg bennünket. És most jön a java! Hivatkozik arra, hogy a gömörmegyei sziliczei barlangból 1910-ben leírtam az apró szemeket viselő *Trechus Bokorianus*-t és később, 1912-ben, ugyancsak a sziliczei jégbarlangból ugyanazt a fajt *Anophthalmus hungaricus* var. *sziliczensis* néven ismertettem. Hát ez bizony — ha igaz volna — óriási botlás lett volna és mindenesetre elegendő ok lett volna arra, hogy az *Anophthalmus* nemet végleg elejtsük. De lássuk csak ezt kissé közelebről.

Az a tény, hogy az aggteleki barlangból az *Anophthalmus hungaricus*-t és a pelsőczyi, illetőleg gombaszögi Ludmilla-barlangból az *Anophthalmus Bokori*-t leírtam, oly feltűnést keltett, hogy 1911-ben több bécsi gyűjtő kereste fel a gömörmegyei barlangokat. Az aggteleki barlangban csakugyan megtalálták az *Anophthalmus hungaricus*-t, a fellelte ritka *A. Bokori*-ért azonban hiába forgatták fel az egész Ludmilla-barlangot; majd átmentek a közeli Sziliczére, a hol vezetőjük az úgynevezett jégbarlanghoz (mely tulajdonképen nem is barlang, hanem dolina) vezetvén őket, ott tényleg gyűjtöttek is egy állatot, melyet Sziliczéről lévén szó, kineveztek *Trechus Bokorianus*-nak, de mint-hogy látták, hogy nincs szeme

Gattung abzusondern ist, endgültig abgesehen werden kann, da uns die neuesten Entdeckungen mit vielen Übergängen bekannt machten. Und jetzt kommt das Beste! Er beruft sich darauf, dass ich aus einer Höhle bei Szilicze (Gömörer Komitat) im Jahre 1910 einen *Trechus Bokorianus* mit kleinen Augen und im Jahre 1912 denselben aus der Eishöhle bei Szilicze nochmals als *Anophthalmus hungaricus* var. *sziliczensis* beschrieben habe. Dies wäre — wenn es wahr wäre — wirklich ein riesiger Verstoß gewesen sein und auch jedenfalls genug um *Anophthalmus* als Gattung endgültig fallen zu lassen. Übrigens gehen wir der Angelegenheit näher zu.

Jene Tatsache, dass ich aus der Aggteleker-Höhle einen *Anophthalmus hungaricus* und aus der pelsőczyer, beziehungsweise gombaszöger Ludmilla-Höhle den *Anophthalmus Bokori* beschrieben habe, erregte so ein Aufsehen, dass im Jahre 1911 mehrere wiener Sammler die Höhlen des Gömörer Komitates besuchten. In der Aggteleker-Höhle fanden sie tatsächlich den *Anophthalmus hungaricus*, um den äusserst seltenen *A. Bokori* durchwühlten sie umsonst die ganze Ludmilla-Höhle: nachher begaben sie sich in das nahe gelegene Szilicze, wo sie durch ihren Führer zur sogenannten Eishöhle (welche eigentlich keine Höhle, sondern eine Doline ist) geführt wurden, wo sie tatsächlich ein Tier sammelten, welches, nachdem von Szilicze die Rede war, zum *Trechus*

és az aggteleki barlangban előforduló *A. hungaricus*-hoz nagyon hasonló, rögtön a helyszínen szinonimálták is a kettőt. 1912-ben magam is megfordultam ezen a vidéken és megtaláltam a jégbarlangi *Anophthalmus* t, melyet eddig csak hírből ismertem és melyről hazaérkezésem után megállapíthattam, hogy tényleg *Anophthalmus*, mely közel áll az aggteleki barlangban élő *A. hungaricus*-hoz, de azzal nem egyesíthető, azért *A. hungaricus* var. *sziliczensis* néven le is írtam. De megállapíthattam azt is, hogy a jégbarlangi *Anophthalmus*-nak semmi köze a szintén Szilicze határában fekvő egyik barlangból való *Trechus Bokorianus*-hoz. Az *A. hungaricus* var. *sziliczensis* leírásának megjelenése úgy látszik nem józanította ki bécsi kollegáinkat, az állat továbbra is *Trechus Bokorianus* néven szerepelt gyűjteményeikben, tehát BREIT úr gyűjteményében is. Így hát nem csodálkozhatunk, ha a később esere útján szerzett *A.* var. *sziliczensis*-ben ugyanazt az állatot kapta, mely gyűjteményében már *Trechus Bokorianus* név alatt megvolt. A mikor azután BREIT úr budapesti barátainak figyelmeztetésére ezen tévedéséről meggyőződött, állatát a valódi *Trechus Bokorianus*-szal összehasonlíthatta és a két állatnak különbözőségét maga is belátta, szóbeli üzenetben elnézéstet kért s hozzátette, hogy ezt a téves állítását sürgősen

Bokorianus ernannt wurde; nachdem sie aber sahen, dass dieses Tier keine Augen besitzt und dem in der Aggteleker-Höhle vorkommenden *A. hungaricus* sehr ähnlich ist, wurden beide gleich dort an Ort und Stelle synonymirt. Im Jahre 1912 besuchte auch ich dieses Gebiet und sammelte auch den *Anophthalmus* der Eishöhle, welchen ich bisher nur seinem Gerüchte nach kannte und von welchem ich nach meiner Rückkehr feststellen konnte, dass es tatsächlich ein *Anophthalmus* ist, welcher dem *A. hungaricus* aus der Aggteleker-Höhle nahe steht, aber mit diesem nicht vereinigt werden kann, weshalb ich ihn dann auch unter dem Namen *A. hungaricus* var. *sziliczensis* beschrieben habe. Auch konnte ich noch feststellen, dass der *Anophthalmus* aus der Eishöhle, mit dem in einer Höhle des Gebietes von Szilicze vorkommenden *Trechus Bokorianus* gar nichts zu thun hat. Das Erscheinen der Beschreibung des *A. hungaricus* var. *sziliczensis* scheint die wiener Kollegen nicht aufgenüchtert zu haben, das Tier steckte auch weitershin in ihren, also auch ein BREIT's Sammlung als *Trechus Bokorianus*. Wir können also nicht im geringsten staunen wenn er im später durch Tausch erhaltenen *A.* var. *sziliczensis* dasselbe Tier erhielt, welches er schon als *Trechus Bokorianus* besitzte. Als Herr BREIT später durch seine Budapester Freunde auf diesen Fehler aufmerksam gemacht wurde, sein Tier mit dem echten *Trechus Bokorianus* verglei-

helyre fogja igazítani. Cikkét 1913. évi januárius 1-én tette közzé, a helyreigazítás azonban még a mostani decemberig sem jelent meg, úgy hogy az engem most ért második támadásból kifolyólag kénytelen vagyok az egész ügyet köztudomásra hozni, hadd győződjenek meg gáncsolóim, hogy nem én vagyok az, a ki dolgait „elhamarkodja“.

A közelmúltban egy másik nagyobb tanulmány jelent meg DR. MÜLLER JÓZSEF trieszti gimnáziumi tanár tollából¹, a ki a Keleti-Alpok és a Balkánfélszigeten előforduló Anophthalmusokat vette vizsgálat alá. Munkájában nem átalotta engem több helyen megleckéztetni, a miért csak hálás lettem volna, ha megjegyzései a tárgyvilágosság keretében maradtak volna, de mivel neki nem ez, hanem okvetetlenkedő, minden alapot nélkülöző leszólás volt a célja, kénytelen vagyok állításait egyenként kritikailag megvilágítani.

Addig is, a míg MÜLLER úrnak sajátos megjegyzéseire érdemleges választ adnék, nem

chen und sich von der Verschiedenheit beider Tiere überzeugen konnte, ersuchte er mich durch mündliche Mitteilung um Nachsicht, da er diese unrichtige Angabe baldigst verbessern werde. Seine Arbeit erschien am 1. Januar 1913, die Rektifikation erschien aber bis jetzigem Dezember nicht, so dass ich anlässlich des mich jetzt getroffenen zweiten Angriffes genöthigt bin die ganze Angelegenheit zu veröffentlichen, damit sich meine Tadler überzeugen können, dass nicht ich derjenige bin, der seine Sachen „übereilt“.

Vor Kurzem erschien eine andere grössere Arbeit aus der Feder des Gymnasialprofessors DR. JOSEF MÜLLER in Triest¹, in welcher die Anophthalmen der Ost-Alpen und der Balkanhalbinsel einer Revision unterzogen werden. In dieser Arbeit scheute sich der Herr Verfasser nicht, mir an mehreren Stellen eine Epistel vorzulesen, wofür ich nur dankbar gewesen wäre, wenn seine Notizen objektiv geblieben wären, da jedoch nicht dieses sein Ziel war, sondern eine jeden Grund entbehrende Beglumpfung, bin ich genöthigt seine Behauptungen einzeln kritisch zu beleuchten.

Bevor ich auf die sonderbaren Bemerkungen des Herrn MÜLLER eine meritorische Antwort geben

¹ Beiträge zur Kenntnis der Höhlenfauna der Ostalpen und der Balkanhalbinsel. II. Revision der blinden Trechus-Arten. (Denkschriften d. math.-naturw. Klasse d. kaisl. Akad. d. Wissenschaften. Wien. XC, 1913, p. 1—114 [9—124]).

hagyhatom szó nélkül azt a nagyon is súlyosnak látszó észrevételét, mely szerint „ész-telenség” volt tőlem, hogy az *Anophthalmus*-fajokat külön nemként választottam el a *Trechus*-októl.

Mélységes meggyőződéseim, hogy MÜLLER úr ebben is nagyon elvetette a súlykot, mert azok az állítólagos átmeneti alakok, melyek az *Anophthalmus*-és *Trechus*-nemeket összekapcsolnák, sehol sem léteznek, — lévén a tévesen ugyanegy fajhoz (lásd feljebb) számított szemes alakok külön fajokhoz tartozó *Trechus*-ok, a szemnélküliek pedig ismét külön fajú *Anophthalmus*-ok!

Egyébként, hogy a *Trechus*-és *Anophthalmus*-nemek között milyen mélyreható különbség van, arról nagyon meggyőzően tanúskodnak PACKARD vizsgálatai¹, a melyekből kitűnik, hogy a míg a *Trechus*-fajoknak erőteljes fejlettségű látódombjaik (*bulbus ophthalmicus*) és látóidegeik (*nervus opticus*) vannak, addig az *Anophthalmus*-fajok agyveleje teljességgel nélkülözi ezeket az agyszerveket.

Minthogy pedig a látódombok elvesztése esakis valamilyen mélyreható befolyás eredménye lehet, melynek az egész szervezetre is ki kellett terjeszkednie s melynek megmagyarázására a barlangi sötétség önmagában aligha elegendő, semmikép sem

würde, kann ich einen anscheinlich sehr schwerwiegenden Vorwurf, nämlich dass es von mir ein „Unsinn“ gewesen ist, die *Anophthalmus*-Arten als besondere Gattung von *Trechus* abzutrennen, nicht mit Stillschweigen übergehen.

Es ist meine tiefe Überzeugung, dass Herr MÜLLER auch darin übers Ziel geschossen hat, denn jene angeblichen Übergangsformen, welche die Gattungen *Anophthalmus* und *Trechus* verbinden sollen, existieren nirgends, — da die fälschlich zu ein und derselben Art (siehe weiter oben) gezogenen Formen mit Augen zu besonderen *Trechus*-Arten, die augenlosen aber wieder zu besonderen *Anophthalmus*-Arten gehören.

Wie tiefgreifende Unterschiede zwischen den Gattungen *Trechus* und *Anophthalmus* bestehen, bekräftigen genug die sehr überzeugenden Untersuchungen von PACKARD¹, aus welchen hervorgeht, dass während bei den *Trechus*-Arten stark entwickelte *Bulbi ophthalmici* und *Nervi optici* vorhanden sind, diese Organe bei den *Anophthalmus*-Arten gänzlich fehlen.

Da jedoch der Verlust der *Bulbi ophthalmici* nur das Ergebniss einer tiefgreifenden Einwirkung sein kann, welche sich auf den ganzen Organismus erstrecken musste und zu deren Erklärung die Dunkelheit der Höhlen für sich kaum hinreichend sein wird, also

¹ A Text-Book of Entomology, New York, 1903, p. 241.

tehető fel, hogy ez a befolyás esetről-esetre mindig egy-egy *Trechus*-fajt egy-egy *Anopthalmus*-fajjá alakíthatott volna át. Ennek megfontolásával teljességgel nem bizonyos, sőt nem is valószínű MÜLLER úrnak az a hiedelme, hogy az *Anopthalmus*-ok polyphyletikus eredetű állatok és mindegyik *Anopthalmus*-faj más és más *Trechus*-fajból jött volna létre. Legfeljebb annyi lehetséges, hogy a *Trechus*- és *Anopthalmus*-nemeknek közös törzsalakjuk volt, melynek ivadéakai bizonyos geológiai korban s bizonyos határozott természeti viszonyok között *Anopthalmus*-okká s esetleg egy másik korszakban és más viszonyok között *Trechus*-okká lettek.

Szóval azt tartom, hogy az *Anopthalmus*-fajok a vakrágot nem esetről-esetre a barlangokban szerezték, hanem már valamilyen vak ősalaktól örökölték, mely az akkori természeti viszonyok kényszerítő befolyása alatt talán kövek közt, kövek alatt, vagy a földben éltetett és szerteszéledt ivadéakai azután különböző barlangokba jutván, otthelyt utólag különböző faji bélyegeket öltöttek magukra.

Ámbár ennek a kérdésnek a végleges megoldása csak akkor lesz lehetséges, ha majd a mai nap élő *Anopthalmus*-fajok phy-

kaum es auch kaum angenommen werden, dass dieser Einfluss von Fall zu Fall stets je eine *Trechus*-Art in je eine *Anopthalmus*-Art umändern hätte können. Nach Erwägung dessen ist MÜLLER'S Annahme durchaus nicht gewiss, sogar nicht einmal wahrscheinlich, dass die *Anopthalmen* polyphyletischer Herkunft sind und dass jede *Anopthalmus*-Art aus einer anderen und anderen *Trechus*-Art entstanden wäre. Höchstens so viel ist möglich, dass die Gattungen *Trechus* und *Anopthalmus* gemeinsamen Ursprungs sind; die Nachkommen dieser Stammform aber in besonderen geologischen Zeitaltern und unter besonderen Existenzbedingungen zu *Anopthalmen*, beziehungsweise in anderen Zeitaltern und unter anderen Verhältnissen zu *Trechen* wurden.

Mit einem Wort, ich denke, dass die *Anopthalmus*-Arten die Blindheit nicht von Fall zu Fall in Höhlen erwarben, sondern dass sie diese Eigenschaft schon von irgend einer blinden Stammform ererbten, welche Form unter dem Einfluss der damaligen Naturverhältnisse vielleicht zwischen oder unter Steinen, oder im Erdboden lebte, und deren allenthalben zerstreute Nachkommen in verschiedene Höhlen geraten sind und hierorts später verschiedene Archaraktere angenommen haben.

Obwohl diese Frage erst dann endgültig erledigt werden kann, als der phylogenetische Zusammenhang der jetzt lebenden *Anoph*-

logenetikai összefüggése beható tanulmányok alapján fog tisztázódni, mindazonáltal szerintem az *Anopthalmus*-ok monophyletikus eredete már csak azért is valószínűbb, mert más állatesoportok immár jól kikutatott törzsejlődésében is megerősítésre talál. Így a föld alatt élő, lépésről-lépésre terjedő s teljesen vak *Spalax*-fajokról tudjuk, hogy valamennyiök a palesztinai *Spalax Ehrenbergi* NHRG származéka¹, mely viszont a pliocenkor *Prospalax prisus* NHRG-re megy vissza² s ezzel szemben kétségkívül a hóborttal határos „esztelenség” volna, ha valaki azt az állítást kockáztatná meg, hogy a mai nap élő *Spalax*-fajok mindegyike egy-egy külön *Prospalax*-fajból jött létre s mindegyik esetről esetre vesztette el látóképességét. Az ilyen mélyreható s correlative az egész szervezetet átíró változás nem ismétlődhetik úgyszólván naponta, hanem bizonyára csak egyszer s egészen különleges viszonyok között történhetett meg a közös ősalakon, melynek valamennyi

thalmus-Arten auf Grund eingehender Studien gesiehet worden ist, trotzdem denke ich ist die monophyletische Abstammung der Anopthalmen schon deshalb wahrscheinlicher, weil diese durch die schon gut erforschte Stammesgeschichte anderen Tiergruppen bestätigt wird. So wissen wir von den im Erdboden lebenden, sich schrittweise ausbreitenden und ganz blinden *Spalax*-Arten, dass sie alle Abkömmlinge¹ des palästinischen *Spalax Ehrenbergi* NHRG sind, welcher wiederum auf *Prospalax prisus* NHRG. aus dem Pliocän zurückgeht² und es wäre schon an Blödsinn grenzender „Unsinn“, wenn jemand behaupten wollte, dass jede der heute lebenden *Spalax*-Arten aus je einer besonderen *Prospalax*-Art entstanden ist und jede Art von Fall zu Fall ihr Sehvermögen verloren hat. Eine solche tiefgreifende und correlative den ganzen Organismus umschüttelnde Umänderung kann sich nicht sozusagen täglich wiederholen, sondern geschah gewiss nur einmal und unter besonderen Verhältnissen bei der gemeinsamen Stammform, deren sämtliche Nachkommen die Blind-

¹ MÉHELY LAJOS: Species generis *Spalax*. A földi kutyák fajai származás- és rendszertani tekintetben. Budapest, 1909, p. 225—242.

² MÉHELY LAJOS: *Prospalax prisus* (NhrG), a mai *Spalax*ok pliocenkor őse. (Magy. Tud. Akad. Math. és Természettud. Közlem. XXX, 1908, p. 251—253.)

¹ L. v. MÉHELY: Species generis *Spalax*. Die Arten der Blindmäuse in systematischer und phylogenetischer Beziehung. (Mathem. u. Naturw. Berichte aus Ungarn. Leipzig, XXVIII, 1910, p. 252—274.)

² L. v. MÉHELY: *Prospalax prisus* (NhrG), die pliocäne Stammform der heutigen *Spalax*-Arten. (Ann. Mus. Nat. Hung. VI, 1908, p. 311—313.)

utóda már magával hozta a vak-ságot és a faji differentálódás azután később a lokális viszonyoknak megfelelően (a *Spalax*-ok esetében — a talaj ellenállásának különbözősége s a táplálék, illetőleg a rágás különböző módja következtében) következett be.

Valamint tehát a *Spalax*-, úgy az *Anophthalmus*-fajok is egy közös, már vak ősalakra vezetendők vissza, vagyis monophyletikus eredetűek s már ezen az alapon is élesen elkülönítendők a *Trechus*-októl, melyek nyilván sohasem éltek át olyan viszonyokat, melyek látódombjaik és külső szemük elvesztését okozhatták volna.

Tanulmányának 11—12. oldalán a szerző négy alfajnak még bold. GANGLBAUER-tól származó rövid diagnózisát közli, jegyzet alakjában pedig a következőket fűzi a leírásokhoz: „Egy ötödik GANGLBAUER által in litteris leírt alakot (*hirtus Stilleri* a lokvei barlangból, Horvátországban) rövidesen annak halála után CSIKI írt le (Ann. Mus. Nat. Hung.) *hirtus Kerteszi* CSIKI¹ név alatt, daczára annak, hogy CSIKI úr az irodalomból láthatta volna,

heit schon mit sich brachten und deren spezifische Differenzierung erst später, den lokalen Verhältnissen gemäss erfolgte (bei *Spalax* speziell durch die verschiedene Widerstandsfähigkeit des Bodens und die Nahrung, beziehungsweise durch die verschiedene Art des Kauens).

Wie die *Spalax*-, so sind auch die *Anophthalmus*-Arten auf eine schon blinde Urform zurückzuführen, sie sind also monophyletischer Abstammung und die letzteren sind schon aus diesem Grunde von den Trechen, welche wohl niemals solche Verhältnisse durchlebten, die den Verlust der *Bulbi ophthalmici* und des äusseren Auges verursachten, scharf zu trennen.

Auf Seite 11—12 seiner Arbeit veröffentlicht Verfasser die noch vom verstorbenen GANGLBAUER stammenden kurzen Diagnosen von vier neuen Varietäten und fügt als Fussnote folgendes den Beschreibungen zu: „Eine fünfte von GANGLBAUER in litteris beschriebene Form (*hirtus Stilleri* aus der Höhle von Lokve in Kroatien) wurde kurz nach dessen Tode von CSIKI (Ann. Mus. Nat. Hung.) unter dem Namen *hirtus Kerteszi* CSIKI¹ veröffentlicht, obwohl Herr CSIKI aus

¹ A szerző alaposságára vall, hogy ezt az állatot később folyton *Kerteezi* és *Kertecsi*-nek nevezi, pedig tudhatná, hogy világszerte ismert dipterologus kollégámat KERTÉSZ-nek hívják, tehát csak az általam bevezetett *Kerteszi* név lehet helyes.

¹ Für die Gründlichkeit des Verfassers ist es bezeichnend, dass er dieses Tier später immer *Kerteezi* und *Kertecsi* nennt, obwohl er wissen sollte, dass mein Kollege, der allbekannte Dipterologe KERTÉSZ heisst, also nur die von mir gebrauchte Schreibweise *Kerteszi* richtig ist.

hogy GANGLBAUER fenntartotta magának a leírást más név alatt (lásd: Deutsche entom. Zeitschr. 1911. 472). Szóval én nagy bünt követtem el! GANGLBAUER halála után leírtam egy *Anophthalmus*-t, melyet GANGLBAUER akart leírni, illetőleg helyesebben fenntartotta magának annak leírását. Nézzük csak mit mond GANGLBAUER az idézett folyóirat megfelelő lapján. Ott bizony GANGLBAUER semmit sem mond, hanem STILLER Győző úr „Meine Höhlenexkursionen im kroatischen Montangebiet“ című cikkében azt írja az idézett lapon, hogy az *Anophthalmus B. likanensis*-t itt (t. i. a lokvei barlangban) csak háromszor, az *A. hirtus Stilleri* GANGLB.-t ötször fogta. Készséggel elismerem, hogy én ezt a cikket annak idején elolvastam¹, de homnan sejthettem volna, hogy GANGLBAUER az állatot le akarta írni, sőt még fenn is tartotta magának annak leírását? Azt hiszem, hogy ezt MÜLLER úr sem tudja megmagyarázni, különösen a mikor mindenki tudott GANGLBAUER szomorú hosszas betegségéről, mely alatt munkaképtelen volt. Az említett név tehát egyszerű nomen in litteris, mely semmit sem mond és semmire sem kötelez!

Az *A. Scopoli*-nál találjuk a következő kirohanást. Szememre

der Literatur hätte erschen können, dasz sich GANGLBAUER die Beschreibung derselben unter einem anderen Namen vorbehalten hat (vgl. Deutsche entom. Zeitschr. 1911, 472). Ich habe also eine grosse Sünde begangen! Nach dem Tode GANGLBAUER'S habe ich einen *Anophthalmus* beschrieben, welchen GANGLBAUER beschreiben wollte, dasheist richtiger sich die Beschreibung desselben vorbehalten hat. Prüfen wir dennach, was sagt GANGLBAUER an betreffender Stelle? Dort sagt GANGLBAUER nichts, sondern Herr V. STILLER schreibt in seinem Artikel „Meine Höhlenexkursionen im kroatischen Montangebiet“ auf angegebener Seite, dass er *Anophthalmus B. likanensis* hier (nämlich in der Lokve-er-Höhle) nur dreimal, *A. hirtus Stilleri* GANGLB. fünfmal sammelte. Ich gestehe gerne, dass ich diesen Artikel seinerzeit gelesen habe, aber wie hätte ich es ahnen können, dass GANGLBAUER das Tier beschreiben wollte, oder sogar sich die Beschreibung desselben vorbehalten hat? Ich glaube dies könnte Herr MÜLLER selbst nicht erklären, besonders wo jedermann von der traurigen langen Krankheit GANGLBAUER'S wusste, während derselben er arbeitsunfähig war. Der genannte Name ist also ein einfacher nomen in litteris, welcher nichts sagt und nicht bindet.

Bei *A. Scopoli* finden wir den nächsten Ausfall. Der Verfasser

¹ Sőt ismertettem is (Rovartani Lapok. XVIII, 1911, p. 127).

¹ Sogar auch besprochen habe (Rovartani Lapok. XVIII, 1911, p. 127).

veti a szerző, hogy nagyon különös, hogy mikor a var. *Bartkói*-t és var. *Szilágyii*-t leírtam, a var. *Pávelli*-ről egyáltalában nem teszek említést, mely pedig emennek közeli rokonai. Majd szememre veti, hogy legutolsó leírásaim "nagyon hézagosak és csak arra valók, hogy a rosszúl jellemzett alakok szerzőségét biztosítsam magamnak; a prioritás megővását pedig szegényes, gyorsan összetákolt diagnózisok közlésével sietek elérni. Erre a methodusomra jellemző esetként említi az *Apholeuonus Bokori*-ről közölt leírásomat, melyről alább még lesz szó, de végezzünk előbb a *Scopolii*-kkel. 1912 tavaszán Horvátországban jártak és gyűjtöttek Dr. KERTÉSZ KÁLMÁN és Dr. SOÓS LAJOS kollégáim, nemkülönben MINÓK OTTÓ, BARTKÓ JÓZSEF múzeumi preparátor kíséretében. Gyűjtésük eredménye egyebek mellett négy *Anophthalmus*-fajta felfedezőse volt, melyek leírására azután MINÓK engem kért fel. Ennek hamarosan eleget tettem, amennyivel inkább, mert itt történt meg MINÓK-kal első ízben az az eset, amely azután a bihari barlangokban MINÓK és BOKOR kitett esalétkes poharaival folytatódott, hogy azokat nemcsak megdézsmálták, hanem el is lopták vagy összetörték. Tudtuk tehát, hogy itt valaki illetlen módon sáfárokodik, azért siettünk a leírással. Arról azonban nyugodt lehet MÜLLER úr, hogy a leírás nem történt hevenyészve, mert a mit

wirft mir vor, dass es sehr sonderbar ist, wenn ich gelegentlich der Beschreibung der Varietäten *Bartkói* und *Szilágyii* die var. *Pávelli* gar nicht erwähne, obwohl diese deren nächste Verwandte ist. Bald wird mir vorgeworfen, dass meine letzten Beschreibungen sehr lückenhaft und nur dazu bestimmt sind, mir die Priorität schlecht definierbarer Formen zu sichern; die Priorität durch hastige Veröffentlichung schnell zusammengeworfener notdürftiger Diagnosen bewahren will. Als charakteristisches Beispiel dieser Methode wird meine Beschreibung des *Apholeuonus Bokori* angeführt, auf welche ich weiter unten noch zurückkommen werde, zuerst aber erledigen wir die *Scopolii*-Varietäten. Im Frühjahr 1912 sammelten meine Kollegen Dr. K. KERTÉSZ und Dr. L. SOÓS, ausserdem O. MINÓK und der Präparator unseres Museums J. BARTKÓ in Kroatien. Das Ergebniss ihrer Sammeltätigkeit war neben anderem, auch die Entdeckung von vier *Anophthalmus*-Rassen, um deren Beschreibung mich nachher Herr MINÓK ersuchte. Ich bin diesem Ersuchen auch schleunigst nachgekommen, umso mehr als es hier Herrn MINÓK zum erstenmal passierte, und sich später in den biharer Höhlen mit den ausgelegten Köderbechern der Herrn MINÓK und BOKOR wiederholte, dass diese nicht nur entleert, sondern auch gestohlen oder zerbrochen wurden. Wir wussten also, dass hier Jemand auf unanständige Weise waltet, darum eilten wir mit

írtam, az alapos vizsgálat és megfontolás eredménye és hogy az általam leírt *Páveli*-re nem hivatkoztam, annak tisztán csak az az oka, hogy az a két új fajváltozat teljességgel új és vele közelebbi vonatkozásban, mert azok esakis a törzsfajjal hasonlíthatók össze.

De nem is ebben, meg a gyenge leírásokban rejlik a hiba, hanem abban, hogy WINKLER egy valamivel később megjelent ezikkébe összezavarta az összes fajtákat, vaktában szinonimált, mikor pedig később meggyőződött tévedéséről, nem sietett annak helyreigazításával, mert hiszen ez Csiki-vel szemben sohasem szükséges! WINKLER elegendőnek találta erről MÜLLER-t levélben értesíteni és végre is Csiki kap ki, mintha ő okozta volna a zavart. Nem ez a helye annak, hogy már most rátérjek MÜLLER munkájának kritikájára, majd még arra is rákerül a sor, azonban nem hallgathatom el azt a megjegyzésemet, hogyha már vállalkozott a revízió megírására, akkor legalább végezte volna el tisztességesen. Nem értem, hogy lehet valamiről véleményt mondani a mit nem láttunk; miért nem kérte tőlem a típusokat megtekintésre? Mi évek óta vagyunk összekötésben, de ha nem is lettünk

der Publikation. Darüber kann aber Herr MÜLLER vollkommen beruhigt sein, dass die Beschreibung nicht übereilt wurde, sondern was ich niederlegte, das geschah nach gründlicher Untersuchung und Erwägung und wenn ich mich auf den durch mich beschriebenen *Páveli* nicht bezogen habe, so ist dessen Grund einzig derjenige, dass die beiden neuen Varietäten mit diesem in keiner näheren Beziehung stehen, sondern nur mit der Stammform verglichen werden können.

Aber nicht darin und nicht in den schwachen Beschreibungen steckt der Fehler, sondern darin, dass WINKLER in einem etwas später erschienenem Artikel sämtliche Rassen verwirrt und leichtfertig synonymirt hat. Später, als er sich von seinem Irrthum überzeigte, unterliess er dieses zu rektifizieren, denn so etwas ist Csiki gegenüber niemals nothwendig. WINKLER hielt es für genügend MÜLLER hiervon brieflich zu benachrichtigen und zum Schlusse wird Csiki gerügt, als hätte er die Verwirrung verursacht. Es wäre nicht am Orte, hier auf die Kritik von MÜLLER's Arbeit einzugehen, darauf werde ich noch zurückkommen, aber ich kann nicht verschweigen, dass wenn MÜLLER schon eine Revision dieser Anophthalmen unternommen hat, so hätte er dies doch gründlicher erledigen sollen. Ich kann nicht begreifen wie Jemand darüber Urtheil geben kann was er nicht gesehen hat: warum verlangte er nicht meine Typen zur Ansicht? Wir sind schon seit langen Jahren in

volna, megkaphatta volna azokat, hiszen a Nemzeti Múzeum anyaga minden komoly szakembernek rendelkezésére szolgált állani. MÜLLER munkájából egyáltalában sajnálattal látom, hogy nemcsak a Magyar Nemzeti Múzeum mai nap egy ilyen revízióhoz már nélkülözhetetlen anyagára nem volt kíváncsi, de a sarajevoi múzeum anyagát sem kérte el, hanem megelégedett APFELBECK leírásainak idézőjel között való lemásolásával. Úgy tudom pedig, hogy a sarajevoi múzeum híres gyűjteményéből APFELBECK szintén mindenkinek, a ki csak hozzá fordult, elküldötte és elküldi a kívánt anyagot. Revízió alkalmával egyáltalában, ha nem is minden anyagot, de vitás állatok típusát okvetetlenül meg kell vizsgálni.

Ha MÜLLER elkérte volna anyagunkat egészen más eredményhez jutott volna, de úgy látszik éppen ezt akarta elkerülni!

De térjünk vissza az *Apholeuonus Bokori* leírására. MÜLLER ennek kapcsán kifogásolja, hogy nem hasonlítottam össze az ő *Aph. pubescens*-ével, hanem csak a *Taxi*-val, sokat feeseget arról, hogy nekem ennek létezéséről tudnom kellett volna, hiszen még az európai bogárkatalogusban (1906) is fel van említve, vagy JEANNEL monografiája is kioktatható volt arról. Hát nagyon is tudtam róla,

Verbindung, aber wenn wir es auch nicht wären, so hätte er die Typen bekommen können, denn das Ungarische National-Museum steht jedem ernsten Fachmann stets zur Verfügung. Aus MÜLLER's Arbeit sehe ich überhaupt mit Bedauern, dass er nicht nur auf das heutzutage zu so einer Revision unentbehrliche Material des Ungarischen National-Museums nicht neugierig war, sondern auch das Material des Landes-Museums in Sarajevo nicht verlangte, sondern sich damit begnügte APFELBECK's Beschreibungen unter Anführungszeichen einfach zu kopieren. Wie ich weiss sandte und sendet auch APFELBECK jedermann, der ihn darum ersucht, alles aus der berühmten Sammlung des Museums in Sarajevo zu. Bei einer Revision sind, wenn auch nicht sämtliches Material, so doch die Typen strittiger Tiere jedenfalls zu untersuchen.

Wenn Herr MÜLLER unser Material einverlangt hätte, wäre er zu ganz anderem Resultat gekommen, augenscheinlich wollte er aber eben dies vermeiden.

Kommen wir nun zur Beschreibung des *Apholeuonus Bokori* zurück. MÜLLER macht dabei die Einwendung, dass ich diesen nicht mit seinen *A. pubescens*, sondern nur mit *Taxi* verglichen habe, und lässt darüber einen langen Wortschwall ergiessen, dass ich doch von dessen Existenz wissen hätte müssen, da er doch im europäischen Käferkatalog (1906) angeführt ist. Und auch JEANNEL's Monographie hätte mich darüber belehren müssen.

hiszen MÜLLER mind a kettőt egyszerre, egy és ugyanazon cikkben írta le, sőt annak idején (1903) esérébe mindkettőt meg is küldötte nekem. Hogy az én állatomat nem hasonlítottam össze a MÜLLER *pubescens*-ével, annak az az egyszerű magyarázata, hogy az *A. Bokori* a *Taxi*-val áll közelebbi rokonságban. Egyébként pedig kérdem, hol van az megállapítva, hogy minden új fajt az összes ugyanazon nemhez tartozó fajokkal vagy akáresak egygyel is össze kell hasonlítani? Hiszen maga MÜLLER sem igen hasonlítgat: hosszasan írta le két fajt (Sitzber. Akad. Wien. CXII. 1903, Abt. I, p. 78—84) de nem különböztette meg egymástól s nekem magamnak kellett a különbségeket kiböngészniem; tehát vegyen magának ő is annyi fáradságot és olvassa el a diagnózisomat. Ugyanezt mondhatom az *Anophthalmus Langhofferi*-ra vonatkozólag: leírásomban megtalálhatja mindazt a mire szüksége lett volna, kivéve azt, hogy az új *Neoduvallius* ahembe tartozik, a miről természetesen még nem tudhattam.

Azonban térjünk vissza még egy percze a felületességre. Azt hiszem ezen a téren MÜLLER urat alaposabb vád érheti. Legalább azt látom, hogy az irodalmat sem nézte át valami nagy alapossággal, a mi már sok czítátum hiányából is kitünik, arról nem is szólva, hogy az én munkáimat nem akarta ismerni.

Gewiss wusste ich davon, hat doch MÜLLER beide in ein und derselben Arbeit beschrieben, ja sogar sandte er mir im Tausch beide Arten zu. Dass ich mein Tier nicht mit *A. pubescens* MÜLL. verglichen habe, dessen Grund ist einfach der, dass *A. Bokori* eben mit *A. Taxi* näher verwandt ist. Übrigens frage ich, wo ist es ausgemacht, dass man jede neue Art mit allen Arten oder auch nur einer Art derselben Gattung vergleichen muss? Selbst MÜLLER tut dies nicht. Er beschrieb seine beiden Arten (Sitzber. Akad. Wien. CXII. 1903, Abt. I, p. 78—84) sehr langwierig, unterschied beide aber nicht von einander und ich musste mir selbst die Unterschiede herausuchen; also nehme er sich auch so viel Zeit und Mühe um meine Diagnose durchzulesen. Dasselbe kann ich *Anophthalmus Langhofferi* betreffend sagen; in meiner Beschreibung kann er alles finden was er nur braucht, nur das nicht, dass das Tier in die neue Untergattung *Neoduvallius* gehört, wovon ich natürlich nichts wissen konnte.

Zum Schlusse kommen wir nochmals kurz auf die Oberflächlichkeit zurück. Ich glaube in dieser Hinsicht kann Herrn MÜLLER eine gründlichere Beschuldigung treffen. Wie ich nämlich gewahre, hat er selbst die Litteratur nicht gehörig durchstudiert, was schon daraus ersichtlich ist, dass viele Zitate fehlen, nicht zu erwähnen, dass er

holott ezekből egyik-másik érdekesebb dologról vagy újabb felfedezéséről már előbb szerezhett volna tudomást. Így már 1902-ben¹ újból jellemeztem az *Anophthalmus amabilis*-t, egy a múzeumi gyűjteményünkben talált dalmáciai példány alapján, kimutattam, hogy az *A. Apfelbecki* GANGLB. nem *Aphaenops*, 1907-ben pedig az *A. Budae* var. *hercegovinensis* KRAUSS-t a *Speiseri* mellé helyeztem² és ott tárgyalom, miután szisztematikai hovatartozandóságát már az 1906. évi európai katalógusban is megállapítottam. stb.

Ennyit nagy általánosságban; tárgyi megjegyzéseimet más alkalomra tartom fenn magamnak.

meine Arbeiten vollkommen ignorierte, obwohl er durch dieselben über einige interessantere Angaben und einige seiner neueren Entdeckungen belehrt worden wäre. So habe ich schon 1902 *Anophthalmus amabilis* nach einem dalmatischen Exemplar unserer Sammlung neu beschrieben und festgestellt, dass *A. Apfelbecki* GANGLB. kein *Aphaenops* ist, im Jahre 1907 aber stellte ich *A. Budae* var. *hercegovinensis* KRAUSS neben *Speiseri* als besondere Art und behandelte diese dort, nachdem ich deren systematische Stellung im Catalogus Coleopt. Europae 1906 schon bekannt machte. etc.

Dies vorläufig; eine eingehendere Recension werde ich anderen Ortes veröffentlichen.

Különfélék.

Új *Anophthalmus*-név. — Az „Annales hist.-nat. Musei Nationalis Hungarici“ f. évi XI. kötetének 584. lapján leírtam az új *Anophthalmus insignis*-t, melynek neve azonban nem maradhat meg, mert MÜLLER már előbb (1912) alkalmazta ezt a nevet az *A. Schmidtii* egy varietásának jelölésére. Ezért az én fajom nevét *A. Dryops*-ra³ változtattam meg.

BOKOR ELEMÉR.

A Magyar Nemzeti Múzeum bogárgyűjteményének gyarapodása. — A Nemzeti Múzeum bogárgyűjteménye a közelmúltban egy felette gazdag és szép gyűjteménnyel gyarapodott. BARÓ SZALAY IMRE, a Nemzeti Múzeum igazgatója, DR. HORVÁTH GÉZA osztályigazgató ajánlatára ugyanis megvásárolta a múzeum részére APFELBECK VIKTOR sarajevoi múzeumi ör paläarktikus bogárgyűjteményét, melyben különösen a Balkán-félsziget faunája van gazdagon képviselve. A gyűjteményt, melyet APFELBECK sok típusa tesz nagyon becsessé, több mint 80 ezer példányból áll.

CsIKI ERNŐ.

¹ Allattani Közlemények. I, 1902, p. 43—58, 91—104.

² Magyarország Bogárfaunája. I, 1905—1908, p. 270 (1907).

³ *Anophthalmus Dryops* BOKOR nov. nom. pro *A. insignis* BOKOR (Ann. Mus. Nat. Hung. XI, 1913, p. 584) nec MÜLLER (Wien. Ent. Zeitg. XXXI, 1912, p. 299).

Irodalom.

Scheeser, Eduard: Sammelreise in das Hátszegger Tal. Re-tyezat- und Paring-Gebirge, unternommen von Fr. Deubel und Ed. Scheeser im Juli 1912. (Bericht des Burzenländer sächsischen Museums in Kronstadt 1912, p. 21–33).

Szerző leírja azt a kirándulást, melyet DEUBEL FRIGYES társaságában a hunyadmegyei havasokba tett és mely a nagyon rossz időjárás miatt nem járt épen a legjobb eredménnyel, legalább az egyes helyekről felsorolt gyűjtött fajok közt nem találunk semmi különöset, legérdekesebb még az eddig Erdélyből ismeretlen volt *Coroebus fasciatus* VILL. előfordulása Hátszeg vidékén. CSIKI.

*

Deubel, Friedrich: Die Entwicklung des *Drilus concolor* Ahr. (Verh. u. Mitteil. Siebenbürg. Ver. f. Naturw. XLIII, 1913, p. 1–8. mit 5 Zeichnungen von EMILIE PODEK).

Szerző 1904 óta a Brassó felett emelkedő Czenken több mint 30000 *Helix vindobonensis*-t gyűjtött össze ősszel, hogy a *Drilus concolor* lárvá-kinézésű nőstényét, mely tudvalevőleg csigákban fejlődik, nevelhesse. Ez sikerült is neki, a mennyiben 1910-ig mintegy 16–18 nőstényt nevelt, azonban egyetlen hímét sem, pedig ez a szabadban nem épen ritka. Végre 1911 őszén a Czenk északnyugati oldalán gyűjtötte a *Hyalinia glabra* var. *striaria*-t, melyből azután elegendő nőstény mellett hímét is nevelt. Részletesen felsorolja a továbbiakban, hogy mikor keltek ki és hány példányban a kifejlődött bogarak, majd röviden leírja a lárvát és a bábót és megállapítja, hogy ennek a bogárnak teljes kifejlődéséig két esztendőre van szüksége. Az érdekes fejtegetés könnyebb megértésére szerző cikkét öt képpel illusztrálja (♀-lárva, elpusztult ♀-lárva, ♀-báb, ♀-bogár, ♂-bogár), ezek azonban és ezt sajnálattal kell megemlítem, különösen ha ROSENBERG cikkének¹ gyönyörű tábláira gondolunk, semmikép sem sikerültek. CSIKI.

*

Reitter, Edmund: Fauna Germanica. Die Käfer des Deutschen Reiches. IV. Bd. Stuttgart, 1912 (1913); 236 p., t. 129–152.

Folyóiratunk ezidei 1–2. számában ismertettem ennek a munkának III. kötetét és máris beszámolhatok a most megjelent (a cím-

¹ E. C. ROSENBERG: *Drilus concolor* Ahr.: Hunnens Forvandling i Skallen af *Helix hortensis*. (Entomologiske Meddelelser. Kjöbenhavn. [2] III 1909, p. 227–240, t. 4–5).

lapon helytelenül 1912 áll) IV. kötetéről, mely a növényevő bogarak (*Phytophaga*) három családját (*Cerambycidae*, *Chrysomelidae*, *Lariidae*) tárgyalja. Ezzel a kötetel is, épúgy mint az előbb megjelentekkel, a szerző egy újabb emlékkövet állított magának és nagy hálára kötelezte azt a sok érdeklődőt, a kinek kezében ez a munka forogni fog. Az anyag feldolgozására vonatkozólag már nincs mit mondjak, az épolyan mint az előbbi kötetekben és így csak az azok ismertetésében elmondottakra hivatkozhatom újból. A feldolgozott három családdal ugyan már nagyon sokat foglalkoztak, azért szerző mégis sok újat nyújt; mennyi új, eddig figyelemre nem méltatott jellemző bélyeget talált, melyek alapján azután a nemzetségek, csoportok, nemek és fajok megkülönböztetését nagyon sok esetben biztos alapra fektetve megkönnyíti. Ebben a kötetben is találunk sok újdonságot, mint pl. *Megarhagium* (nov. subg. *Harpium sycophanta* SCHRNK. és *mordax* DEG. részére), *Erodinus clathratus* F. nov. ab. *nigrosignata* és nov. ab. *Flecki* (a Kárpátokból), *Lepturobosca* nov. subg. *Leptura virens* L. részére, utóbbinak szürkén szőrös alakját pedig ab. *canescens*-nek nevezi. *L. sexmaculata* L. nov. ab. *Rybinskii* (Beszkidek, Kárpátok), *L. cerambyciformis* SCHRNK. nov. ab. *beskidica* és ab. *humerifera* (Beszkidek), *L. erratica* DALM. nov. ab. *5-punctata*, *Strangalia* (nov. subg. *Lepturalia*) *nigripes* DEG. nov. ab. *lividipennis*, *Str. thoracica* F. nov. ab. *domina* et nov. ab. *heros*, *Typocerus attenuatus* L. nov. ab. *tyrolensis*, *Caenoptera Kiesenwetteri* MULS. nov. ab. *castanipennis* (Kis-Ázsia. Araxes-völgy). *C. plagiata* REICHE jó faj. *Porphyrocenus* nov. gen. *Purpuricenus spectabilis* MOTSCH. részére, *Callidostola* nov. subg. *Callidium ueneum* DEG. részére, *Callidium violaceum* L. nov. ab. *subvirens*, *Melusmetus* nov. subg. *Phymatodes femoralis* MÉX. részére, *Phymatoderus* nov. subg. *Phymatodes glabratus* CHARP., *pusillus* F., *lividus* ROSSI és *fasciatus* VILL. részére, *Phymatodes alnoides* n. sp. (Kaukázus, Egyiptom), *Phymatodellus* nov. subg. *Phymatodes rufipes* F. részére, *Megasemum Sharpi* n. sp. (Japán), *Hesperandrius* nov. gen. *Hesperophanes griseus* FABR., *cinereus* VILL. és *pallidus* OLIV. részére, *Xylotelytus* nov. gen. *Clytus chinensis* CHEVROL. és *Cl. Popovi* MNH. részére, *Xylotrechus rusticus* L. nov. ab. *uniformis*, *X. ibex* GEBL. nov. ab. *uralensis* (Ural), *Pseudosphegistes* nov. subg. *Clythantus cinereus* LAP. részére, *Phytoecia nigricornis* F. nov. var. *tristriata* (Oroszország és nálunk: Budapest), *Liliocerus* nov. gen. *Criocerus lilli* SCOP., *merdigera* L. és *tibialis* VILLA részére, *Chilotomina* nov. gen. *Gynandrophthalma nigratarsis* LAC., *Korbi* WSC., *baetica* WSE és *djebelina* LEF. részére, *Clytru laeviuscula* F. nov. ab. *bünterrnpta*, *Cryptocephalus angustelimbatus* n. sp. (Déloroszország, Kaukázus, Oláhország), *Cr. coryli* L. nov. ab. *dorsosignatus*, *Cr. querceti* SUFFR. nov. ab. *subocularis*, *Weiselina* nov. gen. *Nodostoma lenkorane* REITT. részére, *Mireditha* nov. gen.

Nodostoma ovulum Wsc. részére. *Timarcha tenebricosa* F. nov. var. *circassica* (Circassia). *Chrysomela sanguinolenta* L. nov. var. *epipleurica* (Spanyolország). *Chr. daghestanica* n. sp. (Daghestan). *Chr. circassicola* (Kaukázus). *Chr. crassimargo* (GERM. nov. ab. *plumbeonigra* (Erdélyi havasok). *Chr. coerulea* OLIV. nov. ab. *marmarosensis* (Máramaros). *Chr. coerulans* SCRIBA nov. ab. *Starhoni* (Morvaország). *Timarchida Flecki* n. sp. (Oláhország). *Colaphomega* nov. gen. *Colaspidema rufifrons* OLIV.. *Dufouri* PEREZ és *signatipenne* GUÉR. részére. *Phytodecta flavicornis* SUFFER. nov. ab. *nigrivestis*, *Spartomena* nov. subg. *Ph. fornicata* BRÜGGM. részére. *Belarima* nov. gen. *Adimonia violacea* LTC. részére. *Prophyllis* nov. gen. a szőrös *Diorhabda*-fajok részére. *Sermylassa* nov. nom. *Sermyla* CHAP. 1875 nec ADAMS 1858. *Galerucella flavidula* n. sp. (Transkaspija). *Epithrix atropae* FOEDR. nov. ab. *suturata* HKTGR.. *Cassida berolinensis* SUFFER. nov. ab. *pallidiventris* és *C. sanguinosa* SUFFER. nov. ab. *viridissima*. Ha még megemlítem, hogy a *Halticini* nemzetséget tárgyaló rész. azok kiváló ismerője. HEIKERTIN-CER tollából származik és hogy emek a kötetnek táblái is nagyon jól sikerültek, úgy elmondtam mindent, a mit erről a kötetről elmondani akartam és melyet szaktársaimnak csak melegen ajánlhatok.

CsIKI.

Krancher, Dr. Oskar: Entomologisches Jahrbuch. 23. Jahrgang. Kalender für alle Insekten-Sammler auf das Jahr 1914. Verlag von Frankenstein & Wagner in Leipzig (Lange Strasse 14). -- Preis Mark 1,60.

A rovarászok 1914. évi naptára mint rendesen, gazdag és változatos tartalommal jelent meg. A havi teendők rovatjában MEIXNER és MEYER folytatják az aprólepkék gyűjtéséről szóló oktató cikkküket, mely ezúttal a *Gracilariidae*, *Lyonetida* és *Nepticulidae* családokra vonatkozik. A sok apró közleményen kívül ez a kötet a következő cikkeket hozza: C. SCHENKLING, A kedvtelés nemesítő hatása; FR. HOFFMANN, Téli örömek; V. WÜST, Rovartani tanulmányok télen; O. MEISZNER, Rovartani megfigyelések 1912-ben Potsdamban és környékén; S. BEER, Egy rovarászó nő első gyűjtőévéből; M. GILLMER, Anhalt szender-féléi; FR. BANDERMANN, Lepidopterologica 1912; H. KIEFER, Adatok a felső Mur-völgy lepkefaunájához; M. GILLMER, *Sidemia Zollikoferi* Freyer Németországban; K. MITTERBERGER, Bevált módja a bábok áttelelésének; FR. HOFFMANN, Híres lepkészek arcképének gyűjtése; F. PILLICH, Répabogárgyűjtés; W. KOESTER, Jelentés 1911—13. évi blombergi gyűjtéséről; G. WRADATSCH, Bogárgyűjtés rostával késő ősszel; K. DORN, Bogárlárvák nevelése; G. SCHEIDERER, Torzfejlődésű *Chrysomela populi* L.; A. REICHERT, Egy Strepsiptera-anya életéből; K. W. DALLE TORRE, Tirol Neuropterái,

Panorpatái, Trichopterái, Dermapterái, Orthopterái és Psyllidái; H. HAUT, Hymenopterologica: C. SCHENKLING, Levéltetvekről: G. SCHEIDERER, Biológiai dolgok Gargara genistae F.-ról; O. KRANCHER. Fontosabb rovar-tani irodalom. Végül pedig az 1912-ben tárgyalt Plutellidák és Gelechiidák táblázatos összeállítása zárja be a kötetet, melyet egy tábla és számos szövegközi kép is díszít. CSIKI.

Társulati ügyek.

A „Magyar Entomológiai Társaság” 23. ülése 1913. szeptember 20-án. — BIRÓ LÁJOS megnyitja az ülést, melyen mint vendég Dr. P. SPEISER labesi (Németország) orvos, kiváló dipterologus és neje is részt vett. CSIKI ERNŐ kegyeletes szavakkal emlékezik meg a napokban Temesvárott elhunyt kegyesrendi tanár: DR. PACHINGER ALAJOS-ról, a ki parazitológiai tanulmányain kívül 1891-ben két rovar-tani munkát is írt Kolozsvár lepkéiről és bogarairól, majd előadást tartott a keletafrikai magas hegységek nagy Carabidáiról, melyek kivétel nélkül mind a bábrablókhoz (*Calosomini*) tartoznak és semmi kapcsolatot nem mutatnak a környékező síkságok faunájához, hanem legközelebbi rokonaikat a mexikói magas hegységek egyik nemében üdvözölhetik. Egyéb nemek viszont a palearktikus táj jellemző nemeinek képviselői. Előadó bemutat néhány fajt erről a vidékről, melyek közül kettő újnak bizonyult, ezek a *Carabomorphus africanus* CSIKI a Kilimandsáró lejtőjén fekvő Moschi-ból és a *Carabops Kovácsi* CSIKI, melyet tagtársunk Kovács ÖDÖN gyűjtött Abesszíniában.

Választmányi ülés 1913. szeptember 20-án. — Titkár jelenti, hogy a m. kir. Rovartani Állomás igazgatósága az intézet könyvtári duplumaiból nagy tömeg könyvet ajándékozott társaságunknak. a miért a választmány köszönetét fejezi ki. Új tagokul ajánlottak és megválasztottak a következők:

FEKETE Győző főnövelő-intézeti igazgató — Szalancza (Trencsén vm.)

IFJ. KLEISL Gyula könyvelő — Hadad (Szilágyménym.)

DR. KÖNTZEY GERŐ járási és törvényszéki orvos — Hátszeg (Hunyad vm.)

Titkár felolvassa MIMÓK OTTÓ levelét, melyben választmányi tagságáról lemond. a mit a választmány tudomásul vett.

A „Magyar Entomológiai Társaság” 24. ülése 1913. október hó 18-án. — NOCSÁRY SÁNDOR „A British Museum fémdarázsai” című czikkét olvasta fel, mihez Dr. HORVÁTH Géza és Dr. KERTÉSZ KÁLMÁN fűznek megjegyzéseket a múzeumnak négy kulcsesal is elzárt gyűjteményeiről. — Dr. KERTÉSZ KÁLMÁN röviden beszámol ez-

idei árvamegyei kirándulásáról, mely alatt a szuhahorai tőzeglápon 4 nagyon érdekes legyet fogott, köztük van az *Ectomus alpinus* HAL., melyet eddig csak Angolországból ismertünk. — Dr. SCHMIDT ANTAL bemutat néhány érdekes lepkét DIÓSZEGHY LÁSZLÓ aradmegyei gyűjtéséből, köztük a *Zethes musculus*-t, mely faj eddig csak az Amur vidékéről és a Kaukázusból volt ismeretes. Az előadáshoz DIÓSZEGHY LÁSZLÓ tett néhány kiegészítő megjegyzést.

A „Magyar Entomologiai Társaság” 25. ülése 1913. november hó 15-én. — A látogatott ülésen Dr. SZABÓ JÓZSEF tartott előadást „A hangyák nőtényeinek önálló államalapításáról”, melyhez érdekes megjegyzéseket fűztek BIRÓ LAJOS elnök, Dr. KERTÉSZ ÁBA és Dr. SCHMIDT ANTAL. (Az előadás szövege jelen füzetünkben teljes terjedelmében jelent meg).
